

Arkivsaksnr. 24/544

<u>Sak</u>	<u>Utvalg</u>	<u>Dato</u>
001/24	Sametingsrådet – plenumsaker	23.01.2024-25.01.2024
005/24	Sametingets plenum	05.03.2024-08.03.2024
001/24	Plan og finanskomiteen	20.02.2024-23.02.2024

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport – Sametingets overordnede vurderinger

Saksfremlegg

Stortinget oppnevnte i 2018 en kommisjon til å gjennomføre en historisk kartlegging av norske myndigheters fornorskingspolitikk, undersøke virkningene av politikken og foreslå tiltak som kan bidra til forsoning. Stortingets beslutning kom etter en omfattende og grundig prosess som involverte berørte institusjoner og organisasjoner.

Opprettelsen av Sannhets- og forsoningskommisjonen i Norge føyer seg inn i en rekke av lignende prosesser i andre land, først og fremst Canada og i Kalaallit Nunaat/Grønland og parallelle prosesser i Sverige og Finland. Sannhets- og forsoningskommisjonen i Sør-Afrika har også vært en viktig inspirasjonskilde. De nordiske og canadiske prosessene skiller seg fra andre prosesser ved at de ikke er opprettet i kjølvannet av voldelige konflikter, men i demokratier, i perioder med fred og stabilitet med formål om å granske landets egen politikk og langtidsvirkninger av den.

Sametinget og samiske aktører har vært sentrale i opprettelsen av den norske kommisjonen. Allerede i 2004 begynte Samisk parlamentarisk råd arbeidet med å få opprettet kommisjoner i Norge, Sverige og Finland. I

Sverige ble det opprettet to separate kommisjoner: Sanningskommission för det samiska folket og Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset. Den førstnevnte leverte sin rapport 15. november 2023, mens sistnevnte skal levere sin rapport innen 1. desember 2025. I Finland skal sannhets- og forsoningskommisjonen for samer levere sin rapport 31. desember 2025.

Sametinget i Norge gjorde plenumsvedtak i 2004 og 2014 om behovet for mer kunnskap om fornorskningen og ønske om å igangsette en offentlig undersøkelse av fornorskingspolitikken og dens konsekvenser. Sametingsrådet løftet så ønsket for Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Etter et representantforslag vedtok Stortinget i 2017 å opprette en slik kommisjon. Stortingets presidentskap fikk i oppdrag å utarbeide forslag til mandat for kommisjonen, dens navn og sammensetning. Sametinget jobbet for en bred involvering av det samiske samfunnet i utformingen av kommisjonens mandat gjennom å avholde folkemøter. Sametingets plenum vedtok en uttalelse med innspill til kommisjonens mandat, og referatene fra folkemøtene ble overlevert til kommisjonen. 14. juni 2018 opprettet Stortinget kommisjonen. Kommisjonen fikk tolv medlemmer. Etterhvert inkluderte og innfortolket den skogfinnene til å være en del av mandatet. Rapporten *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner* ble overrakt Stortinget og offentliggjort 1. juni 2023.

Mandatet beskrev tre oppdrag som kommisjonen skulle gjennomføre:

- Det skal gjøres en historisk kartlegging som beskriver norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer og kvener/norskfinner både lokalt, regionalt og nasjonalt.
- Virkningene av fornorskingspolitikken skal undersøkes. Er det noen ettervirkninger i dag, må disse komme fram i rapporten.
- Foreslå tiltak som bidrar til videre forsoning.

Kommisjonen oppgir selv at de har lagt opp til utstrakt samfunnskontakt og inkludering av berørte miljøer og organisasjoner, blant annet gjennom å avholde åpne møter og kaffemøter. Kommisjonen har tatt utgangspunkt i eksisterende forskning, og skriver selv i rapporten at ikke alle temaer og geografiske områder er like godt dekket. Nordsamiske forhold, og fornorskingspolitikken i områdene nord for Lyngen i Nord-Troms er mer tematisert og utforsket enn andre deler av landet. Det er ikke gjort systematiske undersøkelser av fornorskingspolitikkenes konsekvenser. Kommisjonen har gjennomført arkivgranskninger og bestilt åtte eksterne utredninger på områder der det var behov for å frembringe kunnskap. Utredningene er benyttet som kilder i kommisjonens rapport, og er offentliggjort som elektroniske vedlegg til rapporten.

Kommisjonen har i sitt arbeid innhentet personlige historier der enkeltpersoner eller mindre grupper har formidlet inntrykk og erfaringer knyttet til fornorskingspolitikken, fornorskning og urett. Kommisjonen har lyttet til og dokumentert fortellinger fra enkeltpersoner eller mindre grupper om hvordan denne politikken og uretten har rammet dem eller noen som står dem nær. 766 historier har blitt fortalt enten muntlig på åpne møter, i personlige intervju eller innlevert skriftlig til kommisjonen. Kommisjonen har gjengitt en analyse av fortellingene som viser at de omhandler tap, motstand og mestring innen flere temaer som språk og kultur, diskriminering, konflikt, oppvekst og utdanning og identitet for å nevne noen. I sum utgjør de personlige historiene et viktig bakteppe for kommisjonens forståelse av fornorskingspolitikken og dens konsekvenser, samtidig som det utgjør et solid og viktig materiale for ettertiden og kommende generasjoners forståelse av fornorskingspolitikken. Kommisjonen har også mottatt annet materiale fra enkeltpersoner, organisasjoner, og institusjoner, for eksempel minnemateriale, skjønnlitteratur, fotografier, lydopptak og videopptak.

Alt av materiale som kommisjonen har samlet inn er overlevert Arkivverket. Arkivet er klausulert i 100 år bortsett fra enkelte sakmapper som kommisjonen har angitt kan være allment tilgjengelige. Det følger av dette at det ikke kan gis innsyn i klausulerte dokumenter med mindre det foreligger hjemmel for innsyn. Innsyn er først og fremst aktuelt for den som selv har avgitt materialet eller forskere. Kommisjonen har fastsatt retningslinjer for innsyn (se vedlegg 3). Slik det er i dag er det opp til Arkivverket å forvalte og ta stilling til om det kan og skal gis innsyn i dokumentene. Mye av håndteringen av arkivet ligger i det ordinære regelverket som Arkivverket håndhever, og i særloven som gjelder for kommisjonen etter lov 12. mai 2022 nr. 41 om *informasjonstilgang mv. for*

Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. I tillegg viser kommisjonen til Sametingets etiske retningslinjer for helseforskning i retningslinjene de har fastsatt for innsyn i Sannhets- og forsoningskommisjonens arkiv.

Om begrepene fornorskning og urett

Kommisjonen definerer fornorskingspolitikk som målrettede, statlige, regionale og lokale tiltak som skulle få samer, kvener/norskfinner og skogfinner "til å oppgi sine språk og kulturelle særtrekk - og erstatte dem med norske ekvivalenter." Men kommisjonen har ikke avgrenset arbeidet til kun fornorskingspolitikk som et minoritetspolitisk program. Politikken må, skriver de, ses sammenheng med fornorskning gjennom politiske beslutninger og samfunnsendringer som ikke har hatt en intensjon om fornorskning, men som likevel har hatt fornorskende konsekvenser.

Ifølge kommisjonen er det slik at til tross for at "fornorskingspolitikken ble avviklet, ble mange av de handlingsmønstrene, holdningene og samfunnsstrukturene som fornorskingspolitikken hadde skapt, videreført. Andre prosesser som førte til assimilering, stoppet dessuten ikke opp da fornorskingspolitikken ble avviklet. I tillegg har mangel på implementering av regelverk som skulle sikre eller styrke minoritetene, fått konsekvenser de senere år."

Flere steder i rapporten viser de hvordan vi fortsatt lever med fornorskningen og dens ettervirkninger. For eksempel slår de, i kapittelet om Språktap, fast at "konsekvenser av språktapet, og dermed fornorskningen, fortsatt er til stede i dag". I kapittelet om Reindriftas vilkår, skriver de at "arealinngrepene og tiltakene hver for seg og i sum har en fornorskende effekt.

Begrepet urett er en del av kommisjonens navn og mandat. Kommisjonen mener at fornorskingspolitikken var en urett, og fremhever at den også har avdekket andre former for urett gjennom historien. Det er urett av økonomisk, politisk, identitetsmessig og psykologisk art. Kommisjonen påpeker at tidligere urett har nåtidige implikasjoner, samtidig som det er avdekket pågående urett.

Begrepet kolonisering drøftes og anvendes også i rapporten. Kommisjonen viser til at betegnelser som kolonialisme, kolonisering og dekolonisering i økende grad blir brukt, og dermed også debattert, i beskrivelse av samiske temaer. Kommisjonen bruker begrepet "jordbrukskolonisering" for å beskrive nydyrking, bureising og bosetting. Rapporten dokumenterer hvordan omfattende jordbrukskolonisering var målrettet politikk for å styrke norsk nærvær i grensestrøk og for å "hævde Norge for nordmændene i landet selv". Slik var dette en del av fornorskingspolitikken med store konsekvenser for det samiske samfunnet.

Kommisjonens tilnærming til forsoning og forslag til tiltak

Forsoning var et overordnet mål da Stortinget satte ned Sannhets- og forsoningskommisjonen, og i kommisjonens mandat lå det en klar forventning om at kommisjonen skulle stake opp veier til forsoning. Både tiltak for likeverd, tiltak for å fremme språk og kultur og tiltak for å øke majoritetsbefolkningens kunnskap er nevnt som eksempler. Kommisjonen selv slår fast at forsoning er en prosess og en tilstand. Et forsonet samfunn er ikke noe som kan vedtas. Det er heller et overordnet mål, eller en visjon for hvilket samfunn vi ønsker oss.

Kommisjonen forstår et forsonet samfunn som et samfunn hvor befolkningen har et felles solid kunnskapsgrunnlag om fornorskningen og dens konsekvenser; der både befolkningen og offentlige myndigheter erkjenner at det har vært begått urett overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner og at dette har hatt negative konsekvenser for enkeltminoriteter og grupper som helhet; , og videre at befolkningen har høy grad av tillit til andre mennesker, til samfunnsinstitusjoner, ikke minst politiske institusjoner; og at enkeltpersoner og grupper kan akseptere og leve godt med sin fortid. Kommisjonen legger også til grunn at i et forsonet samfunn erkjenner det at fornorskingspolitikken også hadde negative konsekvenser for majoritetsbefolkningen. De fastholder at fornorskingspolitikken bygget på og forsterket manglende likeverd mellom samer, kvener/norskfinner og skogfinner på den ene siden og majoritetsbefolkningen på den andre siden, og at et forsonet samfunn derfor må kjennetegnes av språklig, kulturell og identitetsmessig likeverd.

Kommisjonen tar utgangspunkt i at det er lettere å oppnå forsoning dersom individer og grupper har samme oppfatning av hva som faktisk har skjedd historisk. De fremhever at i norsk kontekst så er majoritetens

manglende kunnskap om fornorskingshistorien et hinder for forsoning, og peker blant annet på hvordan mangelen på kunnskap skaper rom for motivspekulasjon, alternative fakta, konspirasjonsteorier, diskriminering og samehets. Dette igjen bidrar til polarisering og uforsonlige fronter. Med denne forståelsen lagt til grunn, betyr det at en historisk granskning ikke er nok for forsoning. Kunnskapen må også formidles til befolkningen.

I kommisjonens mandat fremheves det at kommisjonen skal "legge grunnlaget for fortsatt forsoning". Slik hentyder Stortinget at det allerede er gjennomført flere tiltak som har hatt forsonende effekt. Kommisjonen fastslår at den deler denne oppfatningen, samtidig som den påpeker at den har møtt mange mennesker som ikke opplever noen forsoning.

Kommisjonens forslag er rettet til Stortinget, og de foreslår at Stortinget sikrer systematisk oppfølging av tiltakene som iverksettes og oppdatering på arbeidet med forsoning. Ulike samfunnsaktører må bidra til en helhetlig innsats, men nasjonale myndigheter har et overordnet ansvar. Kommisjonen påpeker også at det er behov for lokale forsoningsprosesser. Norske myndigheter og relevante institusjoner oppfordres til å følge med på sannhets- og forsoningsprosessene som foregår i Sverige og i Finland, og utvikle tiltak i lys av funnene til de andre kommisjonene.

Kommisjonen foreslår tiltak for forsoning sortert under fem pilarer som de mener forsoningsprosessen må bygge på:

- Kunnskap og formidling
- Språk
- Kultur
- Forebygging av konflikter
- Implementering av regelverk.

Samtidig viser de til forslag til tiltak som er blitt spilt inn til kommisjonen, som også er dokumentert i rapporten. De viser også til rapportens Del II som omhandler historisk kartlegging og Del III om fornorskingspolitikkenes konsekvenser, som danner et kunnskapsgrunnlag som flere tiltak kan bygges på. Ikke alle behovene som kommer frem i disse delene av rapporten er gjengitt under rapportens Del IV om forsoning.

Sametingsrådets høring

Like etter at kommisjonen hadde levert sin rapport sendte Sametingsrådet rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen ut på høring for å innhente synspunkter fra det samiske samfunnet angående rapportens innhold og de foreslåtte tiltakene, samt å få innsikt i andre aktuelle tiltak. Sametinget har ønsket bred deltakelse fra det samiske samfunnet, inkludert samiske organisasjoner, institusjoner, enkeltpersoner og andre relevante interessenter. Det var mulig å sende inn skriftlig høringsuttalelse via et digitalt skjema på Sametingets nettside eller sende inn sine innspill via e-post eller vanlig post, adressert til Sametinget. Fristen for å sende skriftlig høringsuttalelse var i første omgang 30. september, men ble forlenget til 31. oktober. I tillegg ble det avholdt muntlig, digital høring for både organisasjoner, institusjoner og for enkeltpersoner 18. oktober.

Sametinget vedtok i revidert budsjett å sette av 1 million kroner til å støtte tiltak som initierte eller tilrettela for møteplasser med den hensikt å drøfte eller bearbeide innholdet i kommisjonsrapporten. Midlene ble fordelt på to ulike søkerbaserte ordninger: kulturtiltak og institusjonsutvikling. Ni organisasjoner har søkt om tilskudd til dette formålet, og til sammen har de blitt tildelt oppimot kroner 300.000,-.

Sametinget informerte bredt om høringen og muligheten for å søke midler via Sametingets nettside og kanaler i sosiale medier og via annonsekjøp i relevante medier i sør-, lule- og nordsamisk språkområde. I tillegg informerte og oppfordret Sametinget til deltakelse i høringen i mange pressemeldinger og kronikker relatert til temaet, samt i ulike taler og innlegg avholdt av Sametingsrådet i hele denne perioden. Sametinget har også avholdt et digitalt seminar hvor rapportens innhold og prosess ble presentert. Sametingets eldreråd har behandlet rapporten, og kommet med et skriftlig innspill. Sametingsrådet har hatt møte med Sametingets ungdomspolitiske utvalg, hvor de løftet temaer viktige for dem.

12 organisasjoner/institusjoner og ingen enkeltpersoner deltok i den muntlige, digitale høringen, mens totalt 66

organisasjoner/institusjoner, 5 kommuner/fylkeskommuner og 12 enkeltpersoner sendte inn skriftlig høringsuttalelse. De skriftlige høringsuttalelsene er tilgjengeliggjort på Sametingets nettside, og oversendt til Stortinget. Alle Sametingets valgkretser er representert blant høringsinstansene. Det er flest høringsuttalelser fra Vesthavet valgkrets (10), og færrest fra Sør-Norge valgkrets (3). 35 høringsinstanser er nasjonale.

Høringsinstansene uttaler generelt at kommisjonen har gjort et grundig og verdifullt arbeid, og flere takker kommisjonen for godt arbeid. Likevel er det en del som kritiserer kommisjonens sammensetning, mandat og prosess. Av disse er det enkelte som påpeker at manglende sørsamisk representasjon i kommisjonen har skapt mistillit hos folk og mangler i rapporten. Andre er av den oppfatning at kommisjonens mandat om å kartlegge forholdene for tre minoritetsgrupper samtidig var for bredt, og at det har gått på bekostning av dybdekunnskap. Andre igjen kritiserer manglende involvering av samiske institusjoner i prosessen, og forteller om vanskelige opplevelser og konflikt på kommisjonens åpne møter og i møte med enkelte kommisjonsmedlemmer. Det fremheves også at kommisjonen burde gjort mer for å hente inn perspektivene til barn og unge, samt perspektivene til samer som er statsborgere i våre naboland, men likevel er påvirket av norsk politikk. Flere peker på at perspektivene til majoritetsbefolkningen mangler. Noen mener at rapporten burde vært tilgjengelig på samisk, og at rapportens lengde og oppbygning gjør den vanskelig å finne frem i.

Noen høringsinstanser peker på mangler, og i noen grad uriktigheter, i rapportens innhold. Det gjelder mangelfull dekning av geografiske områder, slik som markasamisk historie i Ofoten og Sør-Troms, nordsamisk reindriftstilstedeværelse i Sør-Varanger og historier fra sørsamisk område. Det gjelder temaer som burde vært ytterligere beskrevet, for eksempel betydningen av og tapet av duodji, joik, matsystemer, tradisjonell kunnskap, samisk verdensforståelse og åndelighet, samt mangfold innen kirkeliv.

Når det gjelder mulighetene for forsoning, synes høringsinstansene å ha en generell oppfatning av at dette er vanskelig. Svært mange beskriver i sine høringssvar en mangel på tillit, at en forsoningsprosess krever to parter, og legger til grunn at pågående urett må avsluttes og repareres før det er mulig å forsones. Høringsuttalelsene viser også en generell oppfattelse av at fornorskningen fortsatt preger institusjoner og samfunnsstrukturer. Eksempler på dette er diskriminering i møte med det offentlige, nedvurdering av samisk språk og kultur og mangel på kunnskap og kulturforståelse. De aller fleste høringsuttalelsene fokuserer på forsoning for det samiske samfunnet. Av de som nevner det kvenske/norskfinske og skogfinske, er det med solidaritet og anerkjennelse av at deres forsoningsprosesser er viktige.

Svært mange trekker frem at samiske institusjoners selvbestemmelse er sentralt i oppfølgingen av rapporten, og at det samiske samfunnet må eie narrativet om veien videre. Mange trekker frem at de allerede driver med reparasjon og forsoning i praksis, gjennom sitt daglige virke. De uttrykker en sterk vilje til å bidra ytterligere i det videre arbeidet, så fremt de har tilstrekkelige ressurser. Flere aktører, blant annet fra kirke, utdanningssektoren og ulike kommuner, viser til at de allerede har satt i gang egne prosesser.

Flere høringsinstanser påpeker at kommisjonens forslag til tiltak er lite konkrete og at ulike aktørers ansvar ikke er tydelig nok formulert. Det uttrykkes en frykt for pulverisering og at rapporten ikke vil kunne ut i noe konkret. Innenfor kommisjonens foreslåtte pilarer, har de fleste høringsinstansene kommentert kommisjonens forslag til tiltak. Mange har kommet med egne forslag til tiltak innenfor pilarene. Samtidig synes mange å ha en oppfatning av at kommisjonens pilarer ikke er tilstrekkelige. Flere har spilt inn forslag til tiltak som faller utenfor pilarene, og noen høringsinstanser har foreslått nye pilarer. Av temaene som faller utenfor kommisjonens pilarer er samiske næringer og helse- og sosialpolitiske utfordringer fremtredende.

Kommisjonens forslag om opprettelsen av et nytt kompetansesenter om fornorskningsspolitikk og urett synes å engasjere og oppfattes fra de samiske høringsinstansene som et godt forslag. Mange understreker at lokale og regionale samiske institusjoner må inkluderes i et slikt arbeid, og at en bør vokte seg for å skape rift om svært knappe ressurser og kompetanse. Derfor er det også noen som uttaler seg mot opprettelsen av et nytt senter, og peker i stedet på mulighetene for at eksisterende institusjoner kan påta seg et slikt nasjonalt ansvar. Flere foreslår også en spesifikk lokalisering for senteret, og blant stedene som foreslås er Nesseby, Máze, Nord-Troms, Kåfjord, Lavangen, Trondheim, Røros og Oslo, samt en løsning der senteret får en tilknytning til høyere utdanningsinstitusjoner i Nord-Norge.

Mange skriver at de savner forslag til tiltak på kommunalt og fylkeskommunalt nivå. Høringsinstanser med tilknytning i et geografisk område kommer naturlig nok med forslag til lokale tiltak. Høringsuttalelsene er svært viktige i Sametingets behandling av rapporten. Høringsinstansenes innspill og forslag til tiltak vil bli nærmere omtalt og vurdert under de ulike sakene om rapporten som legges frem for plenum.

Sametingets behandling av rapporten og forslag til tiltak

Kommisjonen i sin granskning har vist hvordan fornorskningen har vidstrakte konsekvenser, også på områder som ikke er omfattet av pilarene. Sametingsrådet har identifisert områder som er fremtredende i rapportens innhold, men ikke tilstrekkelig fulgt opp med tiltak i pilarene. Med bakgrunn i dette legger Sametingsrådet frem to saker uten pilarer i rapporten: Næring og menneskelige omkostninger.

I sum betyr det at Sametingsrådet fremmer følgende saker til behandling av Sametingets plenum til dette møtet:

- Sannhet og forsoningskommisjonens rapport – Sametingets overordnede vurderinger
- Sannhet og forsoning - Pilar 1: Kunnskap og formidling
- Sannhet og forsoning - Pilar 2: Språk og opplæring
- Sannhet og forsoning - Pilar 3: Kultur og kulturminner
- Sannhet og forsoning - Pilar 4: Forebygging av konflikter
- Sannhet og forsoning - Pilar 5: Implementering av regelverk
- Sannhet og forsoning - Næring
- Sannhet og forsoning - Menneskelige omkostninger

Flere saker vil Sametinget måtte komme tilbake til ved senere plenumsmøter. Dette gjelder blant annet en sak om interne samiske reparasjonsprosesser, som Sametinget allerede har et vedtak på i sak 06/23. Sametingsrådet legger også opp til en gjennomgang av fornorskningsskader og reparasjonsbehov i de samiske lokalsamfunnene. Sametinget vil da gå gjennom det samiske samfunnet område for område, og peke på lokale behov for tiltak. Utdanningsinstitusjonene og kirka har hatt en spesielt sentral rolle i fornorskningen, og Sametinget vil også komme tilbake til videre behandling av disse forholdene.

Vurdering

Sametingsrådets overordnede vurdering av rapporten

Mange av forholdene som er kartlagt i rapporten er godt kjent for det samiske samfunnet, men rapporten er spesiell ved at den setter alle disse forholdene innenfor to permer. Rapporten dokumenterer og slår fast hvor omfattende fornorskningen og dens konsekvenser er. I den overordnede vurderingen av rapporten, er det viktig å ha med seg at kommisjonen har tatt utgangspunkt i eksisterende forskning, arkivgranskninger og personlige historier. Noen temaer er dokumentert for første gang. Det gjelder den omfattende dokumentasjonen av språkskiftet i flere geografiske områder, samt dokumentasjonen av bortsetting av barn på Røros. Kommisjonen bestilte åtte eksterne utredninger, men utenom dette er det ikke gjort ny forskning. Dette fører selvfølgelig til at noen temaer og geografiske områder kommer tydeligere frem i rapporten enn andre. Kommisjonen skriver selv at nordsamiske forhold og fornorskningspolitikken i områdene nord for Lyngen i Nord-Troms er mest tematisert og utforsket. De fremhever også at fornorskningspolitikkenes konsekvenser ikke er systematisk undersøkt.

Kommisjonen slår fast at Norge har vært flerkulturelt fra før 1850, men at dette har blitt underkommunisert og dermed usynliggjort. Sametingsrådet vil understreke at kulturminner viser at det har vært samisk tilstedeværelse mye lenger tilbake i tid og i et langt større område enn det man kjenner som samiske områder i dag. I rapporten er kulturminner beskrevet i kapittel om kunst og kulturuttrykk. Sametingsrådet vil påpeke at de samiske kulturminnene også er sentrale i spørsmål om kunnskap og rettigheter. Kulturminnene er primærkilder til samisk historie. Det samiske samfunnet har tradisjonelt vært et skriftløst samfunn. Kunnskap om fortiden har vært et kollektivt minne forvaltet muntlig i siidaen av familie og slekt og knyttet til områdene slektene har brukt og hatt sedvanerettigheter til. De skriftlige kildene til samisk historie er for det meste skrevet av statlige embetsmenn og stammer fra 15-/1600-tallet og framover. De forteller den samiske historien fra statens og majoritetssamfunnets perspektiv.

De skriftlige kildene utgjør likevel et rikt og svært verdifullt kildemateriale til samisk landskapsbruk og historie. De

tidligste kildene forteller om reindrift som var veletablert på 15-/1600-tallet, og ikke om reindrift som oppsto da. Likevel har teorier om samene som et innvandrede folk i sine områder og reindrift som et sent fenomen fått råde grunnen i historiefaget helt fram til vår tid, med store, negative konsekvenser. Registreringer og undersøkelser av samiske kulturminner siden 1990-tallet viser at reindriften har en mye eldre historie. Det arkeologiske, skriftlige og muntlige kildematerialet vitner om en tidsdybde og et mangfold og dynamikk i samisk historie og landskapsbruk det er viktig å ha kjennskap til i oppfølgingen av rapporten.

Rapportens del II, Historisk kartlegging – fra fornorskingspolitikk til kulturelt mangfold, og del III, I skyggen av fornorskingen – konsekvenser av fornorskingspolitikk og urett, er omfattende. Det er mangfold i temaer som beskrives og historiene kommer fra ulike geografiske områder. Likevel er det, etter Sametingsrådets syn, ikke dekkende. Slik som mange høringsinstanser har påpekt er det mangler i den historiske kartleggingen. Disse manglene vil bli nærmere vurdert og omtalt innenfor de andre sakene om rapporten som legges frem til Sametingets plenum.

Det er flere tematiske kapitler i del II og del III hvor det påpekes behov for videre forskning, for reparasjon og styrket innsats, men som ikke følges opp med noen forslag til forsonende tiltak i del IV. Riktignok skriver kommisjonen at “ulike samfunnsaktører som er berørt av kommisjonens granskning av fornorskingspolitikk og fornorskning, har et selvstendig ansvar for å ta et oppgjør med egen historie og praksis og slik legge til rette for forsoning. Offentlige institusjoner i alle samfunnssektorer og på alle forvaltningsnivåer bør vurdere hvordan de kan bidra til forsoning, i lys av de funn denne rapporten dokumenterer”. Dermed spiller kommisjonen altså ballen videre til andre for å utforme flere tiltak. Sametingsrådet håper at alle deler av det norske samfunnet er dette ansvaret bevisst. Samtidig er Sametingsrådet av den oppfatningen at dersom kommisjonen, som tross alt har gjort en grundig granskning, hadde lagt frem et mer omfattende sett med forslag til tiltak, så kunne det vært lettere å sikre et bredt spekter av tiltak og en bred involvering av hele samfunnet.

Høringsuttalelsene som Sametinget har mottatt viser at mange i det samiske samfunnet frykter at majoritetssamfunnet ikke vil sette av nødvendig tid og ressurser til å sette seg inn i rapportens innhold og med bakgrunn i det utforme tiltak. Sametingsrådet mener at denne frykten er velbegrunnet. Mange av tiltakene som kommisjonen foreslår, gjelder problemstillinger som Sametinget flere ganger har behandlet og løftet for norske myndigheter, men som likevel ikke har blitt satt ut i livet. Denne problemstillingen settes på spissen av at nettopp implementering av regelverk er foreslått som en pilar for forsoning. Det at Stortinget har satt ned en kommisjon som ser seg nødt til å foreslå tiltak som handler om å følge opp tidligere vedtatt politikk viser alvorligheten i situasjonen vi befinner oss i.

Rapporten må anses som et utgangspunkt for videre arbeid på feltet, og den kan ikke bare behandles av Sametinget og Stortinget som en enkelt sak, som man deretter er ferdig med. Det hviler et stort ansvar, særlig på Stortinget, for å sørge for at kommisjonens granskning ikke blir forgjeves.

Sametingsrådet vil påpeke at kommisjonens fem pilarer for forsoning kan være nyttig som kategoriseringsverktøy, og for å vise behovet for samtidig innsats på flere områder. Men pilarene må ikke forstås som en avgrensning av hvordan rapporten skal følges opp, i den betydning at Stortinget og andre ikke vil iverksette tiltak som faller utenfor områdene beskrevet i pilarene. Områdene som er dekket av pilarene må forstås som et minimumsnivå for hva som må gjøres, ikke som et maksimum. Sametingsrådet vurderer heller ikke tiltakene innenfor pilarene å være dekkende, og fremmer derfor en rekke forslag til flere tiltak.

Støtte til kvener/norskfinner og skogfinner

Sannhets- og forsoningskommisjonen gransket fornorskingspolitikk, fornorskning og urett mot flere grupper: samer, kvener/norskfinner, og skogfinner. Til felles har vi alle det at vi har vært utsatt for fornorskning og urett. Til felles har vi at mange av oss har mistet vårt språk og vår kultur. Vi har også til felles behovet for at våre identiteter og vår legitime tilstedeværelse i Norge anerkjennes, og rettigheter til å bevare og utvikle språk og kultur.

Selv om vi har mye til felles, både i historie og i nåtid, har vi også erfaringer, kulturelle praksiser og språk som er helt særegne. Vi har også ulike rettsgrunnlag. Samene har status som urfolk og kvener/norskfinner og skogfinner har status som nasjonale minoriteter i Norge. Det er helt avgjørende at myndighetene behandler oss med respekt

for at vi er særegne grupper. Dette er spesielt viktig i oppfølgingen av denne rapporten, som må legge opp til særegne prosesser med staten. Det ville være å begå ny urett å ikke respektere våre særegenheter og hver gruppes rett til selv å kunne definere sin fremtid.

“Det må være kvenene som taler kvenenes sak” skriver Veronica Johansen i sin høringsuttalelse. Sametingsrådet er enige i dette. Sametinget er samenes folkevalgte organ, og skal ivareta rettighetene og interessene til det samiske folket i Norge. Kvenene/norskfinnene og skogfinnene har egne institusjoner som taler på vegne av dem. Sametingsrådets vurdering er at Sametinget må respektere deres rett til selv å definere egen forsoningsprosess, og ønsker ikke mene noe om hvordan forsoning ser ut for disse gruppene. Kvenene/norskfinnene og skogfinnene må selv få avgjøre hva forsoning betyr for dem og hvordan de eventuelt skal oppnå forsoning. De bør ikke oppleve at deres forsoningsprosess blandes sammen med – eller risikerer å havne i skyggen av – samenes prosess. Stortinget bør sikre at alle gruppene har de nødvendige ressursene til å behandle rapporten og sette igang oppfølgingen av den.

Sametingsrådet foreslår en tydelig solidaritetsuttalelse til både kvenene/norskfinnene og skogfinnene. Sametinget bør uttrykke klare forventninger til at myndighetene legger forholdene til rette slik at skadene fornorskningen har gjort på disse gruppene blir reparerte. Når de andre gruppene har gjennomført sine prosesser med vurderinger av rapportens innhold og foreslåtte tiltak, vil Sametingsrådet være lydhøre for hvordan vi best mulig kan utøve videre solidaritet med dem.

Personlige bidrag

Sametingsrådet vil takke alle som har bidratt med sine personlige erfaringer og tanker i denne prosessen, og anerkjenner at det for mange kan ha vært vanskelig og vondt å dele av sin egen historie. Som et ledd i anerkjennelsen av innsatsen som er lagt ned av disse enkeltpersonene er det viktig å behandle rapporten med respekt og med et utgangspunkt om at rapporten og dens oppfølging vil kunne skape forandringer til det bedre for det samiske samfunnet som helhet.

Rapporten dokumenterer at fornorskningspolitikken har påført det samiske folk massive tap, som fortsatt påvirker samer i dag. Mange samer lever i dag med nedarvede traumer og sår etter fornorskningspolitikken. Tusenvis av samer har blitt fratatt språk, slektskap og kulturell tilhørighet, uten at de skadene er gjenopprettet for kommende generasjoner. Tusenvis av samer er blitt påført en skam og forakt for sin bakgrunn. Rapporten dokumenterer imidlertid også en motstand mot de sterke kreftene i denne perioden, og Sametinget vil derfor også anerkjenne de som har klart å bevare språk og kultur til tross for hardt press. Rapporten beskriver ulike mekanismer og strukturer, samt konkrete tiltak iverksatt med det mål om å fornorske samene, over ulike tidsperioder og med ulik grad av intensitet.

Fornorskningspolitikken lærte samene å forakte sin egen etniske tilhørighet, og det samiske ble for mange et sosialt stigma. Sametingsrådet vil derfor også uttrykke takknemlighet for de menneskene og samfunnene som har kjempet for å bevare og utvikle de samiske språkene, ulike samiske næringer og kulturuttrykk. Sametingsrådet anerkjenner at kostnaden ved å yte motstand mot en daværende dominerende politikk fra det offisielle Norge har vært stor. Videre anerkjennes det at statens daværende offisielle politikk skapte intern splid og splittelse i samiske lokalsamfunn, og at denne politikken har ført til store forskjeller internt i Sápmi. Noen områder har klart å bevare de samiske språkene, kultur, næring, sedvane og tradisjoner, andre steder har det blitt visket ut i tråd med daværende offisiell villet politikk. Noen steder har vitaliseringsprosessen kommet langt, mens det andre steder i Sápmi har skjedd lite på den fronten.

Sametingsrådet vil også anerkjenne alle de unge samene som det siste året har satt livene sine på vent for å kjempe for samisk rettssikkerhet og for den samiske fremtiden. Vi er stolte over motet, engasjementet og klokskapen som samiske unge viser. Samtidig anerkjenner vi at denne kampen gjør at mange er motløse med tanke på norske myndigheters vilje til reparasjon og forsoning.

Forvaltning av kommisjonens materiale

Sannhets- og forsoningskommisjonens materiale, som i dag forvaltes av Arkivverket, har stor verdi for fremtidig forskning. Samtidig inneholder materialet personsensitive opplysninger som må gis et betryggende vern. Sametingsrådet viser til kommisjonens mandat som slår fast at: “Arkivet etter kommisjonen må derfor

klausuleres, og regler for tilgang til det utarbeides, slik at en sikrer at det kun gis tilgang for forskere som arbeider i tråd med etablerte etiske retningslinjer og vil ivareta enkeltpersoners krav på vern av sitt privatliv på en tilfredsstillende måte.” Videre viser Sametingsrådet til retningslinjer for innsyn utviklet av kommisjonen og offentliggjort med kommisjonens årsmelding for 2023. Retningslinjene omtaler særlig spørsmål knyttet til sensitive opplysninger og spørsmål om innsyn i personlige historier, og slår fast klausuleringen av arkivet varer i 100 år. I retningslinjene for innsyn, vises det til Sametingets etiske retningslinjer for helseforskning (sak 23/19 for referanse).

Sametingsrådet registrerer at det eksisterer bekymringer om at dagens retningslinjer ikke er tilstrekkelige, og at det er behov for særskilte forskningsetiske retningslinjer. Sametingsrådet mener at Sametingets etiske retningslinjer for helseforskning er særlig relevante. Disse skal sikre forankring i urfolks rett til selvbestemmelse, gjennom en rett til kollektivt samtykke. Retten til kollektivt samtykke rokker ikke ved enkeltindividets rett til samtykke, men kommer i tillegg til dette. Sametingsrådet mener at kulturforståelse og kunnskap om samiske forhold bør vektlegges i vurdering av forskerinnsyn i Sannhets- og forsoningskommisjonens materiale. Forskningsetiske retningslinjer må også gjenspeile det faktum at materialet inkluderer fortellinger fra samer, kvener/norskfinner og skogfinner.

Med bakgrunn i dette ønsker Sametingsrådet konsultasjon med Arkivverket om reglene for forvaltning av materialet og særlig om rammene for forskerinnsyn. Sametingsrådet mener videre at det ikke bør gis innsyn i arkivet etter Sannhets- og forsoningskommisjonen før Stortinget har behandlet saken, og konsultasjoner om reglene for innsyn i arkivmaterialet er gjennomført med Sametinget.

Behov for videre dokumentasjon og granskning

Flere steder i rapporten peker kommisjonen på behov for videre forskning, og Sametingsrådet henstiller til de norske myndighetene å sette av tilstrekkelig med ressurser til videre dokumentasjon og forskning på fornorskning og urett. I den sammenheng vil Sametinget også frembringe behovet for forskning og samfunnsøkonomiske analyser. Det er behov for å identifisere og endre på tankesett med røtter i et svært skjevt maktforhold, samt endre på strukturer og handlingsmønstre skapt av fornorskningspolitikken. Et eksempel på et slikt tankesett er forventningene om autentisitet og sterke motforestillinger til at et samiske samfunn også er et moderne samfunn, med lik rett til å modernisere seg som andre samfunn.

Kommisjonen har svart på mandatets bestilling om å undersøke fornorskningspolitikken sine virkninger ved å avdekke hva vi har tapt. Fornorskningspolitikken, gjennom blant annet jordbrukskolonisering og svekke av sjøsamiske fiskerettigheter, har medført varig tap av land og ressurser. Andre verdenskrig og tvangsevakueringa av Finnmark rammet også den samiske befolkningen sterkt. Det kommisjonen ikke har gjort er å se på *hva som kunne vært*, altså hvordan et samisk samfunn kunne ha sett ut uten fornorskningspolitikken. Sametingsrådet vurderer at fornorskningspolitikken ikke bare har forårsaket språklige og kulturelle tap for enkeltindivider, men også økonomiske og samfunnsøkonomiske tap for det kollektive Sápmi. Fornorskningen har hatt direkte konsekvenser for hvordan det samiske samfunnet har utviklet seg, og ikke minst: hvordan det samiske samfunnets muligheter for utvikling har blitt og blir begrenset og definert av andre.

Sametingsrådet mener derfor at det må nedsettes et utvalg som skal kartlegge hva slags økonomiske konsekvenser fornorskningspolitikken og urett har hatt for den samiske befolkningen.

Sametingets tilnærming til forsoning

Sametingsrådet er i stor grad positive til kommisjonens tilnærming til forsoning, og beskrivelse av et forsonet samfunn. For Sametingsrådet er forsoning en overordnet visjon. Oppfyllelsen av denne visjonen er ingen enkel prosess og ikke noe som kan oppnås på kort sikt. Slik som fornorskningen var altomfattende, så må også forsoning være det. Flere av de personlige fortellingene som er gjengitt i kommisjonsrapporten setter ord på en frykt for at den samiske befolkningen skal tvinges til å forsones seg med vår historie og situasjon. For Sametingsrådet er det helt klart at forsoning ikke er en ensidig prosess. Det må blant annet tas hensyn til et asymmetrisk maktforhold mellom samer på den ene siden og den norske staten på den andre siden. Forsoning kan skje på mange nivå, mellom individer, grupper, institusjoner, og på et overordnet samfunnsnivå. Sametingets rolle er å bidra til forsoning på alle disse nivå.

Kommisjonen har kartlagt en rekke former for urett, samt avdekket pågående urett. Sametingsrådet mener at pågående urett må stoppe. Samtidig må det å gjøre om på denne uretten må være sentralt i oppfølgingen av rapporten.

Sametingsrådet vurderer det som et sentralt anliggende for Sametinget å bryte ned strukturer, lover og forestillinger som bidrar og dannet grunnlag for at fornorskning skjedde og koloniseringsprosesser har skapt. På et samfunnsnivå dreier seg det seg om økonomiske, materielle og sosiale maktstrukturer. Samtidig dreier det seg om at enkeltindivider skal ha mulighet til å forsone seg med sin egen fortid.

På et samfunnsnivå handler det om både kompenserende og systemendrende rettferdighet. Kompenserende rettferdighet handler om tiltak som er korrigerende, men som ikke utfordrer systemet. Det kan innebære unnskyldninger, tiltak for å reparere konsekvensene av fornorskningen og positiv særbehandling for å jevne ut forskjeller. Systemendrende rettferdighet, derimot, handler om å gjøre strukturelle, politiske og normative endringer i samfunnet, som ikke bare påvirker samene og de nasjonale minoritetene, men også majoriteten.

Med bakgrunn i dette behovet for å gjøre om på urett, og i forståelsen av forsoning som en prosess heller enn noe som kan vedtas, er det mer hensiktsmessig å snakke om reparerende tiltak med mål om å oppnå rettferdighet. Sametingsrådet ser på forsoning som en prosess der det iverksettes reparerende tiltak for å gjøre opp for urett og skape rettferdighet fra myndighetenes side. Forsoning er og skal være et langsiktig mål i det arbeidet.

Dette vil også være i tråd med mange av høringsuttalelsene som har kommet til Sametinget. Behovet for reparerende tiltak, for å gjøre urett rett og for å skape reell likestilling mellom det samiske og det norske er gjennomgående tema i høringsuttalelsene. Flere tar til orde for at det ikke er mulig å snakke om forsoning før reparasjon har skjedd. Det gjør også at det er behov for å kommentere formuleringen "fortsatt forsoning" i kommisjonens mandat. Sametingsrådet deler oppfatningen av at flere tiltak og prosesser som er gjennomført i Norge har bidratt til å gjenopprette skade etter fornorskningspolitikken. Likevel må det understrekes at flere av de personlige fortellingene som er gjengitt i rapporten, og flere av høringsuttalelsene Sametingsrådet har mottatt, viser at det er svært mange i det samiske samfunnet som slettes ikke opplever noen forsoning eller fravær av urett. Uretten som har blitt utført, og uretten som enda gjøres i dag fører til at myndighetene er i konflikt med det samiske samfunnet.

Et viktig steg i reparasjonsprosessen vil være at nasjonale myndigheter, offentlige instanser og andre som er skyld i urett anerkjenner dette, og ber om unnskyldning til de som er utsatt for uretten. Sametingsrådet vil berømme at Utdanningsforbundet som ba om unnskyldning på bakgrunn av kommisjonens granskning, og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) for å be om unnskyldning til sørsamene for feil som er begått. Sametingsrådet vil oppfordre flere til å følge etter. Aktører kan derimot ikke forvente en uforbeholden tilgivelse i retur. Det er vanskelig å se for seg en situasjon der Sametinget vedtar en kollektiv tilgivelse for stor urett mot vårt folk, blant annet fordi spørsmålet om forsoning er så personlig på individnivå. Sametingsrådet mener imidlertid at unnskyldning, vilje til oppgjør, og endring alltid vil være et konstruktivt gode, som gjør det mulig å ta et steg videre mot forsoning.

Men det trengs ikke bare tiltak som reparerer skader som følge av tidligere urett. Det er også behov for tiltak som avslutter pågående urett og tiltak som forhindrer fremtidig urett. For å oppnå rettferdighet er det behov for tiltak som endrer strukturer og normer som i dag viderefører fornorskningen, som bidrar til at staten overholder sine menneskerettslige forpliktelser og som sikrer at velferdsstaten faktisk ivaretar den samiske befolkningen.

Både tidligere urett og pågående urett mot den samiske befolkningen har skapt mistillit til de norske samfunnsinstitusjonenes vilje og evne til å ivareta den samiske befolkningens ve og vel. Dette tematiseres flere steder i kommisjonsrapporten, og kommer også frem i høringsuttalelser til Sametingsrådet. Mangelen på tillit gjør seg gjeldende hos de mange enkeltmenneskene som har direkte erfaringer med statlige overgrep, hos dem som har erfaringer med at offentlige tjenester og offentlig forvaltning mangler språk- og kulturkompetanse og andre som har opplevd at velferdsstaten og storsamfunnet har sviktet. Svekket tillit til myndighetene er særlig et trekk ved kommisjonens materiale fra det sørsamiske reindriftsmiljøet. Kommisjonen fremhever også at regjeringens manglende oppfølging av Høyesteretts dom i Fosen-saken kan føre til økt mistillit hos den samiske befolkningen. I mange av høringsuttalelsene Sametingsrådet har mottatt nevnes Fosen-saken som et eksempel på pågående

urett, årsak til mistillit, og et hinder for forsoning. Sametingsrådet er bekymret for at både denne saken, og andre lignende saker, svekker unge samers tillit til at norske myndigheter vil ivareta deres rettigheter. Til tross for at Sør-Fosen har inngått en avtale som kan innebære sikkerhet for dem fremover, så er Nord-Fosen fortsatt i meklinger, og med nye varslede arealinngrep. Staten ønsker å vise at den har lært, men forandrer ikke sin fremferd. Tillit er sentralt i et forsonet samfunn, og den beste måten å bygge tillit til at staten vil ivareta samiske rettigheter, er å vise i praksis at man faktisk gjør det.

Her kan erfaringene fra Canadas sannhets- og forsoningsprosess være nyttige. Den kanadiske sannhets- og forsoningskommisjonen utviklet ti prinsipper for forsoning. Det første prinsippet er at FNs erklæring om urfolks rettigheter må danne rammeverket for forsoning på alle nivåer og på tvers av alle sektorer i det canadiske samfunnet. Det andre prinsippet er at alle urfolksgruppene i Canada, med rett til selvbestemmelse, har rettigheter forankret i både nasjonal og internasjonal lovgivning som må anerkjennes og respekteres.³ Videre fremmet kommisjonen 94 "calls to action", eller oppfordringer til handling. 16 av disse referer til FNs erklæring om urfolks rettigheter. For eksempel, oppfordres kanadiske myndigheter til å utvikle en nasjonal handlingsplan, strategier og andre konkrete tiltak for å oppnå målsetningene i erklæringen. Det oppfordres også til å gi utdanning om erklæringen på tvers av sektorer og profesjoner. Også forsoningskommisjonen i Kalaallit Nunaat/Grønland anbefalte at grønlenderne sikres fritt, forhåndsinformert samtykke. De fastholder at dette er viktig for å sikre at overgrepene som skjedde i fortiden ikke skal gjenta seg.

Reparasjon for enkeltpersoner

Sametingsrådet mener kommisjonen dokumenterer at fornorskning og urett samlet sett har ført til fornorskningsskader for det samiske folket. Kommisjonen tar i bruk begrepet «fornorskningssår», eller sår etter fornorskningen, for å beskrive psykologiske skadevirkninger av fornorskningen. De nevner en rekke eksempler på hva slike sår kan være, for eksempel vonde minner fra internattiden, mistillit til myndigheter og offentlige tjenester, minoritetsstress, sorg over mistet språk, ødelagte familierelasjoner, og tap av kulturell tilhørighet. Mange bærer på en internalisert skam over det samiske. I sum handler dette om at fornorskningen har medført store menneskelige omkostninger og tap for enkeltmennesker.

Reparasjon etter fornorskningen må derfor også innebære reparasjon for enkeltmennesker. Dette innebærer at alle samer får mulighet til å tilnærme seg det samiske på egne premisser og mulighet til å forvalte sin egen samiskhet. For at dette skal være mulig må det finnes tilbud som gjør at man kan lære seg en del av som er tapt, for eksempel språk, duodji, eller kunnskap om egen historie. Fremtidig forsoning innebærer at alle samer som ønsker det, uavhengig av hvilket utgangspunkt man har fått som følge av fornorskningen, har mulighet til å være en del av et samisk fellesskap. Å melde seg inn i Sametingets valgmannstall kan også være del av en reparasjonsprosess, og en måte å tre inn i et samisk fellesskap. Sametingsrådet vil ønske hver same som oppfyller kriteriene velkommen i Sametingets valgmannstall.

I lys av kommisjonens beskrivelser av de menneskelige omkostningene som fornorskningen har medført, tar Sametingsrådet høyde for at det kan være behov for erstatninger til enkeltpersoner. Sametingsrådet mener derfor at Stortinget bør sørge for at det blir satt i gang et arbeid med å vurdere dette.

Stortingets ansvar

Sannhets- og forsoningskommisjonen var en parlamentarisk granskningskommisjon, nedsatt av Stortinget som en del av deres kontrollerende virksomhet. Det vil derfor være naturlig at Stortinget også benytter seg av et eller flere av sine virkemidler for kontroll også i oppfølgingen av rapporten. Et mulig virkemiddel er å nedsette et frittstående offentlig organ direkte underlagt Stortinget. Stortinget har fra før av fem slike organer, nemlig Riksrevisjonen, Sivilombudet, Forsvarsombudet, EOS-utvalget og Norges institusjon for menneskerettigheter. Disse har ulike mandater og arbeidsformer, men gjennom rapporter og meldinger er de med på å danne grunnlag for Stortingets kontroll med Regjering og forvaltning. Et annet mulig virkemiddel Stortinget har er å pålegge Regjeringen om å årlig rapportere til Stortinget om oppfølgingen av rapporten. Sametingsrådet forutsetter at det å ta et oppgjør med fornorskningen vil kreve helhetlig og langsiktig innsats, og vurderer det slik at opprettelsen av et eksternt organ under Stortinget er nødvendig, i tillegg til at Stortinget må kreve årlige rapporter fra Regjeringen om deres oppfølging av rapporten.

I tillegg til å benytte seg av sine virkemidler for kontroll, mener Sametingsrådet at Stortinget også bør benytte seg av sine virkemidler som bevilgende og lovgivende myndighet. Kommisjonen har avdekket at konsekvensene av

fornorskningen er massive, og det vil derfor kreve betydelig økonomisk innsats å reparere skadene. Norske myndigheter er juridisk forpliktet, gjennom Grunnloven, ILO-konvensjonen 169 og FNs urfolkserklæring, til å finansiere samenes autonome funksjoner, altså Sametinget. Blant annet ved å sørge for tilstrekkelige økonomiske rammer er staten forpliktet til å legge til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Sametingsrådet mener derfor at Stortinget, som bevilgende myndighet, må sette Sametinget i stand til å utøve sin rolle.

Videre må Stortinget gjennom et bredt sett av virkemidler legge føringer for bred deltakelse i oppfølgingen av rapporten. Det må stilles klare forventninger til offentlig virksomhet og forvaltning som har bidratt i fornorskning at de må sette i gang prosesser for å se hvordan de kan reparere urett. Sivilt samfunn må også oppfordres til å delta. Som en del av dette må Stortinget gjøre det mulig for offentligheten, Sametinget og det samiske samfunnet å vurdere myndighetenes oppfølging av rapporten. Til sammenligning leverte den canadiske Sannhets- og forsoningskommisjonen 94 "calls to action", og i dag kan canadiske myndigheters innsats for å levere på disse oppfordringene til handlinger følges gjennom en egen nettside. Dette er viktig for at befolkningen skal kunne vurdere måloppnåelsen og fremdriften i arbeidet.

Norges oppfølging av FNs bærekraftsmål kan også være til inspirasjon. Regjeringen rapporterer årlig til Stortinget om arbeidet med bærekraftsmålene. Formålet er å gi Stortinget grunnlag for å vurdere utviklingen av bærekraftsarbeidet i Norge. På Regjeringens side kan man enkelt finne oversikt over hvilket departement som har ansvar for å koordinere innsatsen på hvert mål, og på en egen nettside kan bedrifter, sivilt samfunn og andre dele hvordan de arbeider for å nå målene. Se her:

Kommunalt og fylkeskommunalt ansvar

Kommisjonen har avdekket hvordan geografi spilte en rolle i utforming og gjennomføring av fornorskningsspolitikken og i fornorskende prosesser. Dermed er det også geografiske forskjeller i fornorskningens konsekvenser, og i hvilke reparerende tiltak som trengs. Sametingsrådet registrerer at ikke alle geografiske områder er kartlagt like grundig i rapporten, og at kommisjonens forslag til tiltak i hovedsak henvender seg til Stortinget. I den grad kommisjonen gir oppfordringer til kommuner og fylkeskommuner er disse generelt utformet. Innlandet fylkeskommune etterlyser i sitt hørings svar flere konkrete tiltak på kommune- og fylkesnivå.

Administrativt er det i kommuner og fylker samene bor og driver sin kulturutøvelse, og det er her det samiske må synliggjøres og tilbud må gis. Samiske språk må vises og høres i bygd og i by. Lokal samisk historie og lokal samisk kultur må bli en del av lokal identitet og det lokale "vi"-et. De offentlige tjenestene, som i stor grad leveres av kommuner, må ivareta samisk befolkning og deres rettigheter innen blant annet helse og opplæring. Det er derfor positivt at kommisjonen kommer med klare oppfordringer til kommunene om å oppfylle samiske rettigheter i praksis og til å undersøke de lokale behovene for forsoningsprosesser. Sametingsrådet slutter seg til kommisjonens oppfordringer, og vil anbefale alle kommuner i samiske områder å starte med egne prosesser i samråd med den samiske befolkningen i kommunen. En slik lokal prosess er blant annet etterlyst av innbyggere i Runggu i Loabák/Lavangen kommune i et åpent møte med dem. Noen kommuner har allerede startet og gjennomført lokale høringsmøter. Dette kan være en inspirasjon for andre kommuner. Hver kommune i samiske områder bør gjøre en egen analyse av hvordan fornorskningen har påvirket befolkningen i sin kommune, og iverksette reparerende tiltak.

Sametingsrådet henstiller til Stortinget å sørge for at kommuner og fylkeskommuner gis midler til oppfølging av rapporten, noe blant annet Kvænanen kommune og ordfører i Tana kommune poengterer behovet for i sine hørings svar. Kommunenes og fylkeskommunenes rolle vil behandles nærmere i de andre sakene fremmet til dette plenums møtet, samt i en fremtidig gjennomgang av fornorskningsskader og reparasjonsbehov i de samiske lokalsamfunnene.

Alle må bidra

Slik enkelte organisasjoner og institusjoner selv har fremhevet i sine høringsuttalelser, så er det mange aktører i det samiske samfunnet som i lang tid har jobbet iherdig med temaer og tiltak som faller inn under de fem pilarene som kommisjonen har organisert tiltakene sine innunder. Det samiske samfunnet har mange som bidrar til å styrke og revitalisere samisk språk, kultur og levested, og til å bygge broer til storsamfunnet. Dette gjelder både organisasjoner, institusjoner og enkeltpersoner. Det at Sametinget mottok så mange høringsuttalelser viser at

Sannhets- og forsoningsprosessen er noe som opptar mange, og det er bra at et bredt spekter av det samiske samfunnet ser sin rolle i oppfølgingen av rapporten og allerede vurderer hvordan de kan bidra. Samtidig understreker Sametingsrådet at det samiske samfunnet ikke kan bære ansvaret for reparasjonen etter fornorskningen alene. Det påligger Stortinget et ansvar å styrke det samiske samfunnet med tilstrekkelige ressurser til å kunne fortsette sitt gode arbeid og være delaktig i reparasjonsarbeidet fremover, i tillegg til å sikre at rettigheter er lovfestet og at tiltak blir gjennomført av de offentlige myndighetene.

Kommisjonen beskriver imidlertid viktigheten av at det ikke bare er landets myndigheter og de berørte gruppene som bidrar i oppfølgingen av rapporten, og kommer med oppfordringer til både offentlige institusjoner og sivilsamfunnet innenfor alle sektorer om å bidra i oppfølgingen av rapporten. Kommisjonen har for eksempel avdekket at kirken ble aktivt brukt og lot seg bruke til å fremme og støtte opp under fornorskningenspolitikken, og kommisjonen mener at kirken og de kirkelige utdanningsinstitusjonene har et selvstendig ansvar for å sette i gang reparerende tiltak. Sametingsrådet slutter seg til denne oppfordringen, og vil samtidig invitere et bredt spekter av ikke-samiske aktører innen frivillighet, kunst, kultur, religion og åndelighet, forskning og utdanning til å bidra.

Noen organisasjoner og institusjoner, slik som Utdanningsforbundet og Den norske kirke, har allerede satt i gang egne prosesser for å granske egen praksis og utforske hvordan de kan bidra til fremtidig forsoning. Utdanningsforbundets høringsvar går i detalj om deres arbeid, mens Nord-Hålogaland bispedømmeråd gir en god oversikt over kirkas arbeid i sitt høringsvar. Sametingsrådet håper flere lar seg inspirere, og vil oppfordre ikke-samiske aktører til å være lydhøre for behovene og synspunktene til samiske medlemmer og samiske stemmer innen sitt felt. Samtidig er det viktig å unngå en situasjon hvor majoritetssamfunnet sitter og venter på at det samiske samfunnet skal ta ansvar, eller lar være å gjøre noe i frykt for å trå feil. Det samiske samfunnet er lite, og de menneskelige ressursene er knappe. For mange kan det også være krevende å gå inn i temaer som fortsatt er preget av åpne sår. Vi trenger derfor gode samarbeidspartnere, som kjenner sitt ansvar for å sette i gang og styrke tiltak for reparasjon.

Majoritetsbefolkningens tap

Et mangfoldig samfunn er også et rikt samfunn. Dette betyr at fornorskningen også har hatt negative konsekvenser for majoritetsbefolkningen som ble frarøvet både kunnskap og et forhold til en nasjonal historie og eget lands urfolk og nasjonale minoriteter. Sannhets- og forsoningskommisjonen skriver: «I eldre tid var forholdet mellom samer og nordmenn i stor grad preget av jevnbyrdighet, samarbeid og gjensidig avhengighet» Det nordsamiske begrepet «verddevuohta» beskriver et forhold mellom folk som er preget av gjensidig avhengighet, hjelpsomhet og vennskap. Denne jevnbyrdigheten er noe som har gått tapt blant annet som følge av den offisielle fornorskningenspolitikken. Dette er også et tap for majoritetsbefolkningen.

Sametingsrådet ser det som svært viktig at kommisjonsrapporten og dens oppfølging ikke blir et anliggende mellom Stortinget og Sametinget. Fornorskningen og dens konsekvenser må bli en del av den nasjonale bevisstheten og historiefortellingen om Norge. Stortinget må sette sin egen befolkning i stand til å bli kjent med denne delen av historien. Sametingsrådet mener at de strukturelle virkningene av fornorskningenspolitikken er underkommunisert. Den manglende gjennomføringen av regelverk og pågående rettighetsbrudd overfor den samiske befolkningen et klart eksempel på strukturer som har fortsatt fornorskende effekt. Både den norske og den samiske befolkningen må settes i stand til å forstå bakgrunnen for disse strukturene, for å kunne identifisere de samme strukturene i dagens samfunn.

Statsgrensenes rolle

Rapporten viser hvordan grensedragning og bygging av nasjonalstater har hatt for negative konsekvenser for samer som enkeltmennesker og som folk. Ikke bare var fornorskningenspolitikkenes utforming og videre utvikling delvis begrunnet og definert av synet på samer som en sikkerhetsrisiko og statens behov for territoriell kontroll. Grensedragninger og nasjonalstatenes manglende evne eller vilje til å ta hensyn til samenes liv på tvers av grensene har på flere tidspunkt gjennom historien hatt svært negative konsekvenser for samisk kultur og leveste.

Et grenseoverskridende samarbeid må derfor være en del av løsningen. Oppfølgingen av rapporten må ta innover seg at samer er ett folk i fire land, og vi må se reparasjon av de konsekvensene som grensedragningene har og har

hatt. Herunder mener Sametingsrådet at det er behov for å anerkjenne hvordan også samer i Sverige, Finland og Russland har blitt påvirket av norske myndigheters politikk. Rapporten kartlegger flere tilfeller av dette. Grensedragninger og grensestenginger mellom Norge, Russland og Finland på 1800-tallet hadde store konsekvenser både for den nordsamiske reindriften og for skoltesamer som ble utestengt fra viktige beiteområder, men også for skoltesamer i Pasvik og bofaste samer i Finland som mistet rettigheter til fiske på norsk side av grensen. Marit Olli Siri beskriver i sitt høringssvar hvordan grensesteningene i 1852 og 1905 påvirket livet til hennes slekt, Siri-slekten, som var blant de siste som drev reindrift i Sør-Varanger. Hun beskriver raserte liv og rasert økonomi. "Også familiene ble splittet av landegrenser, og påtvunget hvert sitt fremmede språk. Mange av etterkommerne kan ikke snakke sammen på et felles språk lenger". Siri-slektens erfaringer fungerer som en god illustrasjon på hvordan statsgrensene har hatt store konsekvenser for livene til enkeltmennesker i det samiske folket.

Rapporten viser også hvordan stengingen av den norsk-svenske grensa på begynnelsen av 1900-tallet var høyst ønsket fra norske myndigheter som anså bruk av norsk territorium av svenske statsborgere og deres rein som en belastning og begrensning. Dette fikk store konsekvenser for nordsamiske familier som ikke lenger kunne flytte til sine områder langs kysten, for alle som ble rammet av ytterligere tvangsforflytninger lenger sørover i Sverige, og for alle som opplevde at deres rein ble tvangsutdrevet og nedskutt da de krysset grensa på Saltfjellet. Norske myndigheter, ved Lappefogden, beordret nedskyting, og det var reieneierne selv som måtte betale utgiftene. Rettighetene de i lang tid hadde hatt i Norge, var ikke lenger anerkjent. Várdobáiki samisk senter beskriver i sitt høringssvar hvordan grensesteningene som følge av Felleslappeloven av 1908 i tillegg til å stenge grensene for reindrifftsuverne bidro til å ødelegge for kombinasjonsnæringene i markasamiske områder, hvor sytingsrein var en viktig del av næringsutvølsen. De mener dette ikke er berørt i kommisjonsrapporten.

Også i dag finnes det mange tilfeller av at nasjonalstatens og majoritetsbefolkningens interesser settes foran samisk kultur og levevei i grenseområdene. Eksempler på dette er regulering av laksefiske i Tana-vassdraget hvor samisk kulturutøvelse er fortrent av turistinteresser. Dette er Deanu Sámiid Searvi og Deatnogátte Sámiid Searvi opptatt av i sitt felles høringssvar. De viser også til at grenseområdene hadde svært negative erfaringer som følge av grenstengningene gjennom Covid-19 pandemien.

Mangelen på politiske løsninger mellom de nordiske landene er en faktor som bidrar til å opprettholde urettferdighet og skadeverk. Dette gjør seg gjeldende i forbindelse med Tana-avtalen. Mangelen på en ny svensk-norsk reinbeitekonvensjon er et annet forhold som skaper konflikter og bidrar til å sette samer opp mot hverandre.

Sametinget har gjennom mange år arbeidet for at statsgrensene skal være til minst mulig hinder for samenes samhandling som ett folk, sist ved plenumssak 10/22 om Grensenedbygging i Sápmi. Sametingsrådet vil fortsette dette arbeidet i kjølvannet av kommisjonsprosessene. Når også kommisjonene i Sverige og Finland har lagt frem sine arbeid, bør det settes i gang en felles nordisk oppfølging av de tre rapportene. Sametingsrådet henstiller til Stortinget å sørge for en slik prosess, og at det skjer i tett samarbeid med Sametingene i alle tre land.

Formidling av vår felles historie med fornorskning og urett

Tiltak 4.1 Kommisjonen foreslår et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.

I tillegg til ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid, er kompetansesenteret tenkt å skulle bidra med kompetanse og kunnskapsformidling i forsoningsprosesser lokalt og regionalt, og at det skal være mulig for andre aktører å søke støtte hos dem i lokalt forsoningsarbeid. Kommisjonen foreslår også at senteret skal forvalte kunstverkene som kommisjonen overleverte til Stortinget.

Kommisjonen begrunner forslaget med at et løft av majoritetens kunnskap om fornorskningshistorien og hvordan vi lever med dens konsekvenser i dag, er en forutsetning for fremtidig forsoning. Rapportens innhold må bli allment kjent, og dens innhold må bli en del av den pågående samfunnsdebatten og samfunnsforståelsen. Sametingsrådet slutter seg til denne forståelsen, og vil understreke at formidling om samer, samiske språk, kultur og samfunnsliv må være en del av dette. Formidlingen må også gjenspeile at samer er ett folk i fire land og at vi har opplevd assimilasjon og undertrykkelse i alle land.

Sametingsrådet understreker viktigheten av at denne kunnskapen er tilgjengelig for befolkningen i hele landet, uavhengig av bosted og muligheter for å reise. Kommisjonens forslag kan forstås som et fysisk senter som skal lokaliseres på et gitt sted, uten at kommisjonen har gått noe videre inn på hvor et slikt senter kan bli plassert. Sametingsrådet vurderer at digital formidling bør være i kjernen av kompetansesenterets oppdrag. Et digitalt formidlingstilbud kan inkludere tidslinje over fornorskningshistorien, interaktive kart over de berørte områdene, åpent tilgjengelige undervisningsressurser for publikum og digitale arkiv med personlige historier og bilder, med mer.

Besøk på en nettside og bruk av digitale ressurser bør imidlertid ikke være eneste mulighet for å lære om fornorskning og urett. Å besøke et museum eller læringssenter kan gi økt læringsutbytte, for eksempel gjennom det som kalles stedsbasert læring. Å lese om noe på nett er annerledes enn å lære om det på et historisk sted eller der det faktisk skjedde. Slik formidling bør skje over hele landet, og her vil Sametingsrådet trekke frem kompetansen og erfaringene som samiske institusjoner allerede har.

I høringsrunden er det flere av de samiske museene som påpeker at de allerede jobber med formidling av samisk historie og fornorskningshistorie, og som ser det naturlig at de får utvidet sitt ansvarsområde med denne type oppdrag. Flere nevner også at innsatsen derfor må koordineres mellom de ulike aktørene. "Et slikt senter må drives og forvaltes grunnet i samisk kultur og språkkompetanse og ikke minst i tett kontakt med de samiske kulturinstitusjonene" mener Samisk museumslag.

Samisk museumslag og flere andre høringsinstitusjoner advarer mot en situasjon hvor opprettelsen av et nytt senter stjeler allerede knappe ressurser, både i form av mennesker og økonomiske midler, fra de eksisterende samiske institusjonene. Både kommuner og ulike aktører i landet har allerede signalisert at de kan tenke seg å være vertskap for et slikt fremtidig senter, som det også har kommet frem i ulike medieoppslag om saken, og en del hørings svar til Sametinget foreslår også spesifikke lokasjoner for et slikt senter.

Sametingsrådet forutsetter at opprettelsen av et nasjonalt kompetansesenter følges av en reell styrking av de eksisterende institusjonene i Sápmi, og løsninger for å stimulere til aktiviteter i de områdene der det mangler institusjoner. Den ujevne institusjonsutbredelsen i Sápmi er en av de store utfordringene i det samiske samfunnet i dag, og på ett vis er det en struktur som har en fortsatt fornorskende effekt. Noen områder har i dag mange samfunnsbærende samiske institusjoner, mens andre steder er det få eller ingen slike institusjoner. Sametingsrådet mener at det blir en sentral oppgave i reparasjonsarbeidet å tette dette «institusjonsgapet».

De samiske institusjonene og samiske kompetansemiljøer kan spille en nøkkelrolle i formidling til de som er berørt av fornorskningen, slik at de kan bli kjent med sin egen historie, på egne språk. Sametingsrådet viser til høringsuttalelser som belyser at det ikke bare er majoritetsbefolkningen som har et behov eller ønske om kunnskap. Det er flere som kritiserer rapporten for å være skrevet på et akademisk, vanskelig språk, og at skriver det er vanskelig å finne frem i rapporten. Sametingets ungdomspolitiske utvalg peker på at innholdet må kommuniseres på en pedagogisk og engasjerende måte for å nå ungdom. Enkelte har påpekt at rapporten burde vært tilgjengelig på samisk. Mange viser til at de har fulgt Nationaltheatrets oppløsning av rapporten, og at de satte pris på denne formidlingen og ønsker at denne skal tilgjengeliggjøres som podkast.

De eksisterende samiske institusjonene kan også bidra i videre dokumentasjon, som kommisjonen har foreslått at kompetansesenteret skal drive. I sitt hørings svar skriver Áltta Sámi Giellaguovddaš om dette og verdien av at slike historier samles inn lokalt, og at sorgfasen bør skje i lokalsamfunnet. I forlengelsen av dette mener Sametingsrådet at det er et stort behov for steder over hele Sápmi som både kan fungere som monumenter for å minnes fornorskningen, og som samtalearenaer for å bearbeide følelser som sorg og tap. Dette kan eksempelvis ha form som fysiske rom egnet for ettertanke, dialog og samtale.

Sametingsrådet peker på behovet for å etablere støtteordninger slik at skoler og andre kan besøke ulike lokaliteter for å lære om fornorskningen. Det er også behov for den oppvoksende samiske befolkningen å lære mer om sin egen historie på eget språk, og hvordan den har utspilt seg på ulikt vis på ulike steder i Sápmi. I sin muntlige høringsuttalelse løftet Deanu ja Várjjat Museasiida problemstillingen med at mange skoler har lang og kostbar reisevei om de skal besøke museum, og fremmet behov for reisestøtte som muliggjør museumsbesøk. I

dag gir Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet en tilskuddsordning for skoleturer som har som mål om å lære om andre verdenskrig gjennom å besøke konsentrasjonsleirer, museer, fangeleirer og andre minnesteder i utlandet eller i Norge. En lignende støtteordning for skoleturer for å lære om fornorskningshistorie kan gjøre at flere skoler får muligheten til å lære.

Sametingsrådet viser til kommisjonens forslag om at kompetansesenteret bør samarbeide med Arkivverket om formidling av de personlige historiene som kommisjonen har tatt imot, og mener at Samisk arkiv og Digitalarkivet bør spille sentrale roller i dette arbeidet. Sametingsrådet slutter seg til kommisjonens forslag om at senteret skal forvalte kunstverkene som kommisjonen overleverte til Stortinget.

Sametingsrådet mener det er behov for videre utredning av hvordan kompetansesenteret kan realiseres på en måte som best mulig ivaretar behovene skissert her, og henstiller til Stortinget å sørge for en slik utredning og for å sørge for de nødvendige ressursene til tiltaket.

Sametingsrådets innstilling

Rapporten *Sannhet- og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner* gir en grundig gjennomgang av fornorskningshistorien. Rapporten gir ikke et fullstendig, dekkende bilde av all uretten som er gjort. Den rommer ikke alle personlige erfaringer med fornorskning og konsekvensene av fornorskning, ikke alle geografiske områder er beskrevet like grundig og noen skildringer er mangelfulle. Sametinget tar høyde for at det i fremtiden vil komme ny kunnskap. Likevel utgjør rapporten betydelig dokumentasjon av fornorskningen og dens konsekvenser. Det er dokumentert at myndighetene tok i bruk et bredt sett av virkemidler og arenaer, inkludert kolonisering, for å gjøre oss norske. Kommisjonen har tegnet et krystallklart bilde av at vår felles historie i Norge, og også vår samtid, er preget av alvorlig urett. Sametinget ønsker å takke kommisjonen for et grundig og viktig arbeid.

Rapporten gir et solid grunnlag for at norske myndigheter og andre kan ta et oppgjør med fornorskningsspolitikken og uretten de har utøvd. Sametinget forventer at dette gjøres.

Støtte til kvener/norskfinner og skogfinner

Rapporten skildrer fornorskningsspolitikk og urett utøvd mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Som samenes folkevalgte organ, vil Sametinget uttrykke sterk og tydelig støtte til kvenenes/norskfinnenes og skogfinnenes rett til reparasjon for det de har tapt og til deres egne forsoningsprosesser definert ut ifra egne behov og ønsker. Sametinget fremhever alle gruppenes ressursbehov knyttet til forsoningsprosesser, og henstiller til Stortinget å sikre ressursene til dette. Når kvenene/norskfinnene og skogfinnene har gjennomført sine prosesser med vurderinger av rapportens innhold og foreslåtte tiltak, vil Sametinget være lydhøre for hvordan vi best mulig kan utøve videre solidaritet.

Personlige bidrag

Sametinget anerkjenner at det finnes like mange historier og erfaringer om fornorskningsspolitikken og dens konsekvenser, som det finnes individer direkte og indirekte berørt av denne politikken. Sametinget anerkjenner at mer enn 700 personlige historier samt annet dokumentasjon om temaet nå er hentet inn, analysert og gjort kjent, men anerkjenner også at det i sum kun er et utvalg av de mange historiene og erfaringene som vårt folk har måttet gjennomgå. Sametinget anerkjenner at det er historier og dokumentasjon som er gått tapt med tiden og som vi aldri vil kunne få tilgang til, og erkjenner at det vil være områder i Sápmi som ikke er omtalt eller inkludert i rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Sametinget anerkjenner derfor kommisjonens arbeid som et utgangspunkt for videre arbeid. Sametinget anerkjenner også at mange ikke ønsker å dele av sine erfaringer og historier av ulike årsaker og det må vi respektere. Sametinget takker alle som har bidratt og som i fremtiden kan tenkes å bidra med sin historie, erfaring og kunnskap om temaet fornorskning, og at deres bidrag kan føre til fremtidig forskning på feltet som kan bringe ny kunnskap om vår historie.

Forvaltning av kommisjonens materiale

Sannhets- og forsoningskommisjonens innsamlede materiale har stor verdi for fremtidig forskning. Materialet inneholder personsensitive opplysninger som må gis et betryggende vern. Sametinget ønsker konsultasjon med Arkivverket om reglene for forvaltningen av materialet og særlig om rammene for forskningsinnsyn.

Sametinget er positive til at kommisjonen, i kommisjonens retningslinjer for innsyn, viser til Sametingets etiske retningslinjer for helseforskning vedtatt av plenum i 2019 (sak 23/19) som ivaretar samers kollektive rett til

selvbestemmelse. Sametinget forventer at forvaltningen av Sannhets- og forsoningskommisjonens arkivmateriale skal ligge godt innenfor folkeretten, slik at det sikres at materialet som berører tradisjonell kunnskap og det samiske samfunn blir tolket riktig, forstått, brukt og delt på en respektfull måte, samtidig som individers rett til sine egne personlige historier blir respektert.

Sametinget ber om at det ikke gis innsyn i arkivet etter Sannhets- og forsoningskommisjonen før Stortinget har behandlet saken, og konsultasjoner om reglene for innsyn i arkivmaterialet er gjennomført med Sametinget.

Behov for videre dokumentasjon og granskning

Sametinget anerkjenner at ikke alle opplever at deres historie er gjengitt godt nok i rapporten, og at ikke alle aspekter av fornorskningen og dens konsekvenser er godt nok avdekket. Videre viser Sametinget til at kommisjonen selv har avdekket flere forskningsbehov. Sametinget peker på konkrete forskning- og kunnskapsbehov i flere av de andre plenumssakene om rapporten. Sametinget henstiller til Stortinget å bevilge rikelig med midler til videre dokumentasjon og forskning på fornorskning og urett.

Kommisjonen har kartlagt at fornorskningspolitikken, gjennom blant annet jordbrukskolonisering og svekke av sjøsamiske fiskerettigheter, har medført varig tap av land og ressurser. Andre verdenskrig og tvangsevakueringa av Finnmark rammet også den samiske befolkningen sterkt. Sametinget ber derfor om at det nedsettes et utvalg som skal kartlegge hva slags økonomiske konsekvenser fornorskningspolitik og urett har hatt for den samiske befolkningen.

Sametingets tilnærming til forsoning

For Sametinget er forsoning en overordnet visjon. Forsoning kan skje på mange nivå, hos enkeltindivider, mellom individer, grupper, institusjoner, og på et overordnet samfunnsnivå. Sametingets rolle er å bidra til forsoning på alle disse nivå.

Slik som fornorskningen var altomfattende, så må også forsoning være altomfattende og ta hensyn til asymmetriske maktforhold og maktstrukturer. På et samfunnsnivå må forsoning omhandle kompenserende og systemendrende rettferdighet, og Sametinget mener at kommisjonsrapporten må følges opp gjennom å reparere tidligere urett, avslutte pågående urett og forhindre fremtidig urett. Sametinget henstiller derfor Stortinget til å vedta reparerende tiltak med mål om å oppnå rettferdighet, samt å endre strukturer, lover og forestillinger som fornorskningen har skapt.

Som del av reparasjonsprosessen henstiller Sametinget nasjonale myndigheter, offentlige institusjoner og alle som er skyld i urett om å anerkjenne denne uretten. Sametinget oppfordrer flere til å be om unnskyldning til de som er utsatt for uretten. Sametinget mener at unnskyldning, vilje til oppgjør og endring er et konstruktivt gode som kan åpne veier for forsoning, men at man ikke nødvendigvis kan forvente en uforbeholden tilgivelse i retur.

Sametinget observerer at mangel på tillit er et gjennomgående tema i rapporten, og understreker at reparasjon av tillit må skje gjennom en rettighetsbasert tilnærming. Staten må respektere, beskytte og innfri samenes rettigheter. FNs erklæring om urfolks rettigheter må danne rammeverket for forsoning på alle nivåer og på tvers av alle sektorer.

Kommisjonen fremhever at i lys av fornorskning, kunnskapsløshet, hat, hets og diskriminering så er det ikke noen selvfølge at noen skulle kalle seg samer i dag. At dette er mulig, vitner om sterk motstandsdyktighet, på nordsamisk *birget*. Sametinget slutter seg til kommisjonens anbefaling om å ha denne styrken bevisst i oppfølgingen av rapporten.

Sametinget understreker at det er behov for reparerende tiltak også på områder utenfor det som er definert under pilarene. De fem pilarene må derfor forstås som et minimumsnivå for hva som må gjøres, og ikke sette begrensninger for det reparerende arbeidet.

Sametinget forutsetter at hvorvidt individuell og kollektiv forsoning er oppnåelig, og hva som skal til for å oppnå det, vil være et spørsmål som vil drøftes i lang tid fremover.

Reparasjon for enkeltpersoner

Sametinget mener kommisjonen dokumenter at fornorskning og urett samlet sett har ført til fornorskningsskader for det samiske folket. For enkeltpersoner betyr dette menneskelige omkostninger og tapt tilknytning til samisk kultur, språk og næring. Sametinget mener at alle samer som en del av det reparerende arbeidet må få mulighet til å tilnærme seg det samiske på egne premisser. Det betyr blant annet at det må finnes tilbud som gjør at man kan lære seg en del av som er tapt. Å få være en del av et samisk fellesskap uavhengig av hvilket utgangspunkt man har fått som følge av fornorskningen, er et sentralt mål. Sametinget slår fast at hver same må ha mulighet til å forvalte sin egen samiskhet. Hver same som oppfyller kriteriene, er også velkommen i Sametingets valgmannstall.

Sametinget tar høyde for at det kan være behov for erstatninger til enkeltpersoner som følge av fornorskningen, og ber Stortinget sørge for at dette utredes videre.

Stortingets ansvar

Sametinget slutter seg til kommisjonens forventning om at Stortinget må sikre systematisk oppfølging av tiltakene som iverksettes og oppdatering på arbeidet med forsoning. Ulike samfunnsaktører må bidra til en helhetlig innsats, men nasjonale myndigheter har et overordnet ansvar. Sametinget forutsetter at oppfølgingen av rapporten ikke kan gjøres gjennom en enkelt behandling eller et enkelt vedtak.

Sametinget viser til at Sannhets- og forsoningskommisjonen var en parlamentarisk granskningskommisjon, nedsatt av Stortinget som en del av deres kontrollerende virksomhet. Derfor anbefaler Sametinget at Stortinget oppretter et eksternt organ som et virkemiddel for å kontrollere Regjeringens og forvaltningens oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Dette bør være et frittstående organ opprettet direkte under Stortinget, lik Stortingets andre kontrollorganer. Sametinget forutsetter deltakelse i oppnevning av organet og utforming av dets mandat. I tillegg bør Stortinget be Regjeringen om årlige rapporter om oppfølgingen av rapporten. Formålet vil være å gi Stortinget grunnlag for å vurdere gjennomføringen av de reparerende tiltakene, og mulighet for å iverksette nye tiltak.

Sametinget ber videre Stortinget benytte seg av sine virkemidler som bevilgende og lovgivende myndighet. Staten må følge opp sine juridiske forpliktelser om å legge til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv, jmfør Grunnloven, ILO-konvensjon 169 og FNs urfolkserklæring. Som del av reparasjonen etter fornorskningen, ber Sametinget derfor Stortinget, som bevilgende myndighet, om å sette Sametinget i stand til å utøve sin rolle.

Sametinget registrerer at svært mye av det som kommer frem i rapporten, både i form av temaer og forslag til tiltak, er spørsmål som Sametinget tidligere har behandlet. Sametingets brede virksomhet innenfor mange fagområder er å tolke som reparerende virksomhet, eksempelvis Sametingets innsats innenfor språk, kultur og næringer. Sametinget er videre hovedfinansør av de fleste tiltak i det samiske samfunnet som bidrar til å reparere skadeverket etter fornorskningen. Dette taler for at et oppgjør med fornorskning og urett, må innebære en styrking av Sametinget. Norske myndigheter må lytte til Sametinget, som samenes folkevalgte organ og uttrykk for samisk rett til selvbestemmelse. Sametingets politiske og administrative kapasitet må styrkes for å kunne løse alle oppgavene der behovene til det samiske samfunnet er.

Sametinget forutsetter at plenumsvedtakene i Sametingets behandling av rapporten er førende i Stortingets kommende behandling, og er klar til å konsultere med Stortinget om dette. Sametinget er videre beredt til å spille en sentral rolle i gjennomføringen av tiltak, men forutsetter at det er staten, som ansvarlig part, som vil bære kostnadene. Se plenumssak *Sannhet og forsoning – Pilar 5: Implementering av regelverk* om Stortingets plikt til å konsultere samiske interesser.

Sametinget viser til kommisjonens beskrivelse av hvordan flere deler av offentlig virksomhet og forvaltning har bidratt til fornorskning og urett, herunder skolevesenet, høyere utdanningsinstitusjoner, forvaltningsorganer, helse- og velferdstjenester, Barnevernet og kriminalomsorgen. Stortinget må legge føringer for bred deltakelse i oppfølgingen av rapporten og stille klare forventninger om at både offentlige institusjoner og sivilsamfunnet følger opp rapporten ved å anerkjenne uretten som er begått og iverksette reparerende tiltak.

Sametinget ber Stortinget om å holde befolkningen informert om norske myndigheters fremdrift og innsats, for eksempel gjennom en egen nettside med oversikt over reparerende tiltak og gjennomføringen av disse. Her bør også fylkeskommuner, kommuner, sivilsamfunn og andre oppfordres til å dele deres oppfølging av rapporten, og la seg inspirere av hverandre.

Kommunalt og fylkeskommunalt ansvar

Sametinget anerkjenner at geografi spilte en rolle i utforming og gjennomføring av fornorskningspolitikken og i fornorskende prosesser. Dermed er det også geografiske forskjeller i fornorskningens konsekvenser, og i hvilke reparerende tiltak som trengs. Sametinget mener at det er behov for grundigere kartlegging av lokale behov, og vil derfor gjøre en gjennomgang av fornorskningsskader og reparasjonsbehov i samiske lokalsamfunn.

Sametinget understreker viktigheten av kommuner og fylkeskommuners innsats for reparasjon og fremtidig forsoning, og stiller seg bak kommisjonens oppfordring om at kommuner og fylkeskommuner må sette i gang lokale prosesser for å følge opp rapporten. Hver kommune i samiske områder bør gjøre en egen analyse av hvordan fornorskningen har påvirket befolkningen i sin kommune, og iverksette reparerende tiltak.

Sametinget henviser til de andre plenumsvedtakene om sannhet og forsoning, hvor kommunenes og fylkenes rolle utypes, samt en fremtidig gjennomgang av fornorskningsskader og reparasjonsbehov i samiske lokalsamfunn. Stortinget må sørge for at det bevilges tilstrekkelig med ressurser til kommuners og fylkeskommuners oppfølging av rapporten.

Alle må bidra

Sametinget viser til at mange i det samiske samfunnet bidrar til å styrke og revitalisere samisk språk, kultur og levesett, og til å bygge broer til storsamfunnet. Det påligger Stortinget et ansvar å styrke det samiske sivilsamfunnet med tilstrekkelige ressurser til å kunne fortsette sitt gode arbeid og være delaktig i reparasjonsarbeidet fremover.

Sametinget slutter seg til kommisjonens oppfordring om bred deltakelse i forsoningsprosessen, og inviterer et bredt spekter av samiske og ikke-samiske aktører innen frivillighet, kunst, kultur, religion og åndelighet, forskning og utdanning til å bidra. Ikke-samiske aktører bør være lydhøre for behovene og synspunktene til samiske medlemmer og samiske stemmer innen sitt felt, men samtidig kjenne sitt ansvar for å sette i gang og styrke tiltak for reparasjon. Det samiske samfunnet er lite og har knappe ressurser, og er avhengige av gode samarbeidspartnere.

Majoritetsbefolkningens tap

Sametinget mener at et mangfoldig samfunn også er et rikt samfunn. Dette betyr at fornorskningen også har hatt negative konsekvenser for majoritetsbefolkningen som er frarøvet et forhold til og kjennskap til samisk kultur og språk. Sametinget viser til at forholdet mellom samer og nordmenn i eldre tider var preget av gjensidig avhengighet, hjelpsomhet og vennskap, på nordsamisk *verddevuohta*. Denne jevnbyrdigheten er noe som har gått tapt blant annet som følge av fornorskningspolitikken. Dette er også et tap for majoritetsbefolkningen.

Sametinget mener at majoritetsbefolkningens tap blant annet må repareres gjennom kunnskap og bevissthet. Dette gjelder ikke bare kunnskap om historien, men også bevissthet om de strukturelle virkningene av fornorskningspolitikken. Både den norske og den samiske befolkningen må settes i stand til å forstå bakgrunnen for disse strukturene, for å kunne identifisere de samme strukturene i dagens samfunn.

Statsgrensenes rolle

Det samiske folket er ett folk i fire land, og har opplevd assimilasjon og undertrykkelse i alle land. Sametinget anerkjenner at norsk fornorskningsspolitikk og urett har rammet samer i Sverige, Finland og Russland, blant annet ved at mange har opplevd varig tap av rettigheter, tilgang til land og ressurser i Norge og ved at familier har blitt splittet og verdde-relasjoner ødelagt.

Reparasjon etter fornorskningen må også innebære reparasjon av de konsekvensene som grensedragningene har hatt. Sametinget slutter seg til kommisjonens anbefaling om å se til de svenske og finske prosessene, og henstiller til Stortinget å sørge for en felles nordisk oppfølgingsprosess i tett samarbeid med Sametingene i alle tre land. Sametinget viser også til plenumssak 10/22 om Grensenedbygging i Sápmi.

Formidling av vår felles historie med fornorskning og urett

Tiltak 4.1 Kommissjonen foreslår et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.

Sametinget er positive til dette forslaget, og tiltrer kommisjonens vurdering av at et løft av majoritetens kunnskap om fornorskningen og dens konsekvenser er en forutsetning for fremtidig forsoning. Sametinget vil fremheve at formidling om samer, samiske språk, kultur og samfunnsliv må være en del av dette, og at formidlingen må gjenspeile at samer er ett folk i fire land og at vi har opplevd assimilasjon og undertrykkelse i alle land.

Sametinget understreker at denne kunnskapen må være tilgjengelig for befolkningen i hele landet, og mener derfor at digital formidling må være i kjernen av kompetansesenterets virksomhet.

Sametinget understreker videre viktigheten av at de som er berørt av fornorskningen gis mulighet til å bli kjent med sin egen historie, på eget språk. Det er også et stort behov over hele Sápmi for monumenter for å minnes fornorskningen og bearbeide følelser som sorg og tap. Sametinget vil i den sammenheng fremheve kompetansen og erfaringene som samiske institusjoner allerede har fra forskning, dokumentasjon og formidling om fornorskning og om samiske tema.

Sametinget mener at opprettelsen av et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett må akkompagneres av en reell styrking av de eksisterende institusjonene i Sápmi og tiltak for institusjonsbygging i de områdene der det ikke finnes noen eksisterende samiske institusjoner.

Det må også opprettes en ny tilskuddsordning med mål om å gjøre det mulig for ungdom fra hele landet å reise på skoletur for å lære om fornorskningen.

Sametinget viser til kommisjonens forslag om at kompetansesenteret bør samarbeide med Arkivverket om formidling av de personlige historiene som kommisjonen har tatt imot, og mener at Samisk arkiv og Digitalarkivet bør spille sentrale roller i dette arbeidet. Sametinget tiltrer kommisjonens forslag om at senteret skal forvalte kunstverkene som kommisjonen overleverte til Stortinget.

Sametinget henstiller Stortinget til å bevilge de nødvendige ressursene til dette, samt sørge for videre utredning av hvordan tiltaket kan realiseres på best mulig måte. Utredningen må hensynta behovet for formidling over hele landet. Dette må skje i nært samarbeid med Sametinget.

Sametingsrådet – plenumsaker - 001/24

SRP - vedtak:

Sametingsrådets innstilling

Rapporten *Sannhet- og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner* gir en grundig gjennomgang av fornorskningshistorien. Rapporten gir ikke et fullstendig, dekkende bilde av all uretten som er gjort. Den rommer ikke alle personlige erfaringer med fornorskning og konsekvensene av fornorskning, ikke alle geografiske områder er beskrevet like grundig og noen skildringer er mangelfulle. Sametinget tar høyde for at det i fremtiden vil komme ny kunnskap. Likevel utgjør rapporten betydelig dokumentasjon av fornorskningen og dens konsekvenser. Det er dokumentert at myndighetene tok i bruk et bredt sett av virkemidler og arenaer, inkludert kolonisering, for å gjøre oss norske. Kommissjonen har tegnet et krystallklart bilde av at vår felles historie i Norge, og også vår samtid, er preget av alvorlig urett. Sametinget ønsker å takke kommisjonen for et grundig og viktig arbeid.

Rapporten gir et solid grunnlag for at norske myndigheter og andre kan ta et oppgjør med fornorskingspolitikken og uretten de har utøvd. Sametinget forventer at dette gjøres.

Støtte til kvener/norskfinner og skogfinner

Rapporten skildrer fornorskningsspolitikk og urett utøvd mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Som samenes folkevalgte organ, vil Sametinget uttrykke sterk og tydelig støtte til kvenenes/norskfinnernes og skogfinnernes rett til reparasjon for det de har tapt og til deres egne forsoningsprosesser definert ut ifra egne behov og ønsker. Sametinget fremhever alle gruppenes ressursbehov knyttet til forsoningsprosesser, og henstiller til Stortinget å sikre ressursene til dette. Når kvenene/norskfinnene og skogfinnene har gjennomført sine prosesser med vurderinger av rapportens innhold og foreslåtte tiltak, vil Sametinget være lydhøre for hvordan vi best mulig kan utøve videre solidaritet.

Personlige bidrag

Sametinget anerkjenner at det finnes like mange historier og erfaringer om fornorskningsspolitikken og dens konsekvenser, som det finnes individer direkte og indirekte berørt av denne politikken. Sametinget anerkjenner at mer enn 700 personlige historier samt annet dokumentasjon om temaet nå er hentet inn, analysert og gjort kjent, men anerkjenner også at det i sum kun er et utvalg av de mange historiene og erfaringene som vårt folk har måttet gjennomgå. Sametinget anerkjenner at det er historier og dokumentasjon som er gått tapt med tiden og som vi aldri vil kunne få tilgang til, og erkjenner at det vil være områder i Sápmi som ikke er omtalt eller inkludert i rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Sametinget anerkjenner derfor kommisjonens arbeid som et utgangspunkt for videre arbeid. Sametinget anerkjenner også at mange ikke ønsker å dele av sine erfaringer og historier av ulike årsaker og det må vi respektere. Sametinget takker alle som har bidratt og som i fremtiden kan tenkes å bidra med sin historie, erfaring og kunnskap om temaet fornorskning, og at deres bidrag kan føre til fremtidig forskning på feltet som kan bringe ny kunnskap om vår historie.

Forvaltning av kommisjonens materiale

Sannhets- og forsoningskommisjonens innsamlede materiale har stor verdi for fremtidig forskning. Materialet inneholder personsensitive opplysninger som må gis et betryggende vern. Sametinget ønsker konsultasjon med Arkivverket om reglene for forvaltningen av materialet og særlig om rammene for forskningsinnsyn.

Sametinget er positive til at kommisjonen, i kommisjonens retningslinjer for innsyn, viser til Sametingets etiske retningslinjer for helseforskning vedtatt av plenum i 2019 (sak 23/19) som ivaretar samers kollektive rett til selvbestemmelse. Sametinget forventer at forvaltningen av Sannhets- og forsoningskommisjonens arkivmateriale skal ligge godt innenfor folkeretten, slik at det sikres at materialet som berører tradisjonell kunnskap og det samiske samfunn blir tolket riktig, forstått, brukt og delt på en respektfull måte, samtidig som individers rett til sine egne personlige historier blir respektert.

Sametinget ber om at det ikke gis innsyn i arkivet etter Sannhets- og forsoningskommisjonen før Stortinget har behandlet saken, og konsultasjoner om reglene for innsyn i arkivmateriale er gjennomført med Sametinget.

Behov for videre dokumentasjon og granskning

Sametinget anerkjenner at ikke alle opplever at deres historie er gjengitt godt nok i rapporten, og at ikke alle aspekter av fornorskningen og dens konsekvenser er godt nok avdekket. Videre viser Sametinget til at kommisjonen selv har avdekket flere forskningsbehov. Sametinget peker på konkrete forskning- og kunnskapsbehov i flere av de andre plenumssakene om rapporten. Sametinget henstiller til Stortinget å bevilge rikelig med midler til videre dokumentasjon og forskning på fornorskning og urett.

Kommisjonen har kartlagt at fornorskningsspolitikken, gjennom blant annet jordbrukskolonisering og svekke av sjøsamiske fiskerettigheter, har medført varig tap av land og ressurser. Andre verdenskrig og tvangsevakueringa av Finnmark rammet også den samiske befolkningen sterkt. Sametinget ber derfor om at det nedsettes et utvalg som skal kartlegge hva slags økonomiske konsekvenser fornorskningsspolitikk og urett har hatt for den samiske befolkningen.

Sametingets tilnærming til forsoning

For Sametinget er forsoning en overordnet visjon. Forsoning kan skje på mange nivå, hos enkeltindivider, mellom individer, grupper, institusjoner, og på et overordnet samfunnsnivå. Sametingets rolle er å bidra til forsoning på alle disse nivå.

Slik som fornorskningen var altomfattende, så må også forsoning være altomfattende og ta hensyn til asymmetriske maktforhold og maktstrukturer. På et samfunnsnivå må forsoning omhandle kompenserende og systemendrende rettferdighet, og Sametinget mener at kommisjonsrapporten må følges opp gjennom å reparere

tidligere urett, avslutte pågående urett og forhindre fremtidig urett. Sametinget henstiller derfor Stortinget til å vedta reparerende tiltak med mål om å oppnå rettferdighet, samt å endre strukturer, lover og forestillinger som fornorskningen har skapt.

Som del av reparasjonsprosessen henstiller Sametinget nasjonale myndigheter, offentlige institusjoner og alle som er skyld i urett om å anerkjenne denne uretten. Sametinget oppfordrer flere til å be om unnskyldning til de som er utsatt for uretten. Sametinget mener at unnskyldning, vilje til oppgjør og endring er et konstruktivt gode som kan åpne veier for forsoning, men at man ikke nødvendigvis kan forvente en uforbeholden tilgivelse i retur.

Sametinget observerer at mangel på tillit er et gjennomgående tema i rapporten, og understreker at reparasjon av tillit må skje gjennom en rettighetsbasert tilnærming. Staten må respektere, beskytte og innfri samenes rettigheter. FNs erklæring om urfolks rettigheter må danne rammeverket for forsoning på alle nivåer og på tvers av alle sektorer.

Kommisjonen fremhever at i lys av fornorskning, kunnskapsløshet, hat, hets og diskriminering så er det ikke noen selvfølge at noen skulle kalle seg samer i dag. At dette er mulig, vitner om sterk motstandsdyktighet, på nordsamisk *birget*. Sametinget slutter seg til kommisjonens anbefaling om å ha denne styrken bevisst i oppfølgingen av rapporten.

Sametinget understreker at det er behov for reparerende tiltak også på områder utenfor det som er definert under pilarene. De fem pilarene må derfor forstås som et minimumsnivå for hva som må gjøres, og ikke sette begrensninger for det reparerende arbeidet.

Sametinget forutsetter at hvorvidt individuell og kollektiv forsoning er oppnåelig, og hva som skal til for å oppnå det, vil være et spørsmål som vil drøftes i lang tid fremover.

Reparasjon for enkeltpersoner

Sametinget mener kommisjonen dokumenter at fornorskning og urett samlet sett har ført til fornorskningsskader for det samiske folket. For enkeltpersoner betyr dette menneskelige omkostninger og tapt tilknytning til samisk kultur, språk og næring. Sametinget mener at alle samer som en del av det reparerende arbeidet må få mulighet til å tilnærme seg det samiske på egne premisser. Det betyr blant annet at det må finnes tilbud som gjør at man kan lære seg en del av som er tapt. Å få være en del av et samisk fellesskap uavhengig av hvilket utgangspunkt man har fått som følge av fornorskningen, er et sentralt mål. Sametinget slår fast at hver same må ha mulighet til å forvalte sin egen samiskhet. Hver same som oppfyller kriteriene, er også velkommen i Sametingets valgmannstall.

Sametinget tar høyde for at det kan være behov for erstatninger til enkeltpersoner som følge av fornorskningen, og ber Stortinget sørge for at dette utredes videre.

Stortingets ansvar

Sametinget slutter seg til kommisjonens forventning om at Stortinget må sikre systematisk oppfølging av tiltakene som iverksettes og oppdatering på arbeidet med forsoning. Ulike samfunnsaktører må bidra til en helhetlig innsats, men nasjonale myndigheter har et overordnet ansvar. Sametinget forutsetter at oppfølgingen av rapporten ikke kan gjøres gjennom en enkelt behandling eller et enkelt vedtak.

Sametinget viser til at Sannhets- og forsoningskommisjonen var en parlamentarisk granskningskommisjon, nedsatt av Stortinget som en del av deres kontrollerende virksomhet. Derfor anbefaler Sametinget at Stortinget oppretter et eksternt organ som et virkemiddel for å kontrollere Regjeringens og forvaltningens oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Dette bør være et frittstående organ opprettet direkte under Stortinget, lik Stortingets andre kontrollorganer. Sametinget forutsetter deltakelse i oppnevning av organet og utforming av dets mandat. I tillegg bør Stortinget be Regjeringen om årlige rapporter om oppfølgingen av rapporten. Formålet vil være å gi Stortinget grunnlag for å vurdere gjennomføringen av de reparerende tiltakene, og mulighet for å iverksette nye tiltak.

Sametinget ber videre Stortinget benytte seg av sine virkemidler som bevilgende og lovgivende myndighet. Staten må følge opp sine juridiske forpliktelser om å legge til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv, jmfør Grunnloven, ILO-konvensjon 169 og FNs urfolkserklæring. Som del av reparasjonen etter fornorskningen, ber Sametinget derfor Stortinget, som bevilgende myndighet, om å sette Sametinget i stand til å utøve sin rolle.

Sametinget registrerer at svært mye av det som kommer frem i rapporten, både i form av temaer og forslag til tiltak, er spørsmål som Sametinget tidligere har behandlet. Sametingets brede virksomhet innenfor mange fagområder er å tolke som reparerende virksomhet, eksempelvis Sametingets innsats innenfor språk, kultur og næringer. Sametinget er videre hovedfinansør av de fleste tiltak i det samiske samfunnet som bidrar til å reparere skadeverket etter fornorskningen. Dette taler for at et oppgjør med fornorskning og urett, må innebære en styrking av Sametinget. Norske myndigheter må lytte til Sametinget, som samenes folkevalgte organ og uttrykk for samisk rett til selvbestemmelse. Sametingets politiske og administrative kapasitet må styrkes for å kunne løse alle oppgavene der behovene til det samiske samfunnet er.

Sametinget forutsetter at plenumsvedtakene i Sametingets behandling av rapporten er førende i Stortingets kommende behandling, og er klar til å konsultere med Stortinget om dette. Sametinget er videre beredt til å spille en sentral rolle i gjennomføringen av tiltak, men forutsetter at det er staten, som ansvarlig part, som vil bære kostnadene. Se plenumssak *Sannhet og forsoning – Pilar 5: Implementering av regelverk* om Stortingets plikt til å konsultere samiske interesser.

Sametinget viser til kommisjonens beskrivelse av hvordan flere deler av offentlig virksomhet og forvaltning har bidratt til fornorskning og urett, herunder skolevesenet, høyere utdanningsinstitusjoner, forvaltningsorganer, helse- og velferdstjenester, Barnevernet og kriminalomsorgen. Stortinget må legge føringer for bred deltakelse i oppfølgingen av rapporten og stille klare forventninger om at både offentlige institusjoner og sivilsamfunnet følger opp rapporten ved å anerkjenne uretten som er begått og iverksette reparerende tiltak.

Sametinget ber Stortinget om å holde befolkningen informert om norske myndigheters fremdrift og innsats, for eksempel gjennom en egen nettside med oversikt over reparerende tiltak og gjennomføringen av disse. Her bør også fylkeskommuner, kommuner, sivilsamfunn og andre oppfordres til å dele deres oppfølging av rapporten, og la seg inspirere av hverandre.

Kommunalt og fylkeskommunalt ansvar

Sametinget anerkjenner at geografi spilte en rolle i utforming og gjennomføring av fornorskningspolitikken og i fornorskende prosesser. Dermed er det også geografiske forskjeller i fornorskningens konsekvenser, og i hvilke reparerende tiltak som trengs. Sametinget mener at det er behov for grundigere kartlegging av lokale behov, og vil derfor gjøre en gjennomgang av fornorskningsskader og reparasjonsbehov i samiske lokalsamfunn.

Sametinget understreker viktigheten av kommuner og fylkeskommuners innsats for reparasjon og fremtidig forsoning, og stiller seg bak kommisjonens oppfordring om at kommuner og fylkeskommuner må sette i gang lokale prosesser for å følge opp rapporten. Hver kommune i samiske områder bør gjøre en egen analyse av hvordan fornorskningen har påvirket befolkningen i sin kommune, og iverksette reparerende tiltak.

Sametinget henviser til de andre plenumsvedtakene om sannhet og forsoning, hvor kommunenes og fylkenes rolle utypes, samt en fremtidig gjennomgang av fornorskningsskader og reparasjonsbehov i samiske lokalsamfunn. Stortinget må sørge for at det bevilges tilstrekkelig med ressurser til kommuners og fylkeskommuners oppfølging av rapporten.

Alle må bidra

Sametinget viser til at mange i det samiske samfunnet bidrar til å styrke og revitalisere samisk språk, kultur og levesett, og til å bygge broer til storsamfunnet. Det påligger Stortinget et ansvar å styrke det samiske sivilsamfunnet med tilstrekkelige ressurser til å kunne fortsette sitt gode arbeid og være delaktig i reparasjonsarbeidet fremover.

Sametinget slutter seg til kommisjonens oppfordring om bred deltakelse i forsoningsprosessen, og inviterer et

bredt spekter av samiske og ikke-samiske aktører innen frivillighet, kunst, kultur, religion og åndelighet, forskning og utdanning til å bidra. Ikke-samiske aktører bør være lydhøre for behovene og synspunktene til samiske medlemmer og samiske stemmer innen sitt felt, men samtidig kjenne sitt ansvar for å sette i gang og styrke tiltak for reparasjon. Det samiske samfunnet er lite og har knappe ressurser, og er avhengige av gode samarbeidspartnere.

Majoritetsbefolkningens tap

Sametinget mener at et mangfoldig samfunn også er et rikt samfunn. Dette betyr at fornorskningen også har hatt negative konsekvenser for majoritetsbefolkningen som er frarøvet et forhold til og kjennskap til samisk kultur og språk. Sametinget viser til at forholdet mellom samer og nordmenn i eldre tider var preget av gjensidig avhengighet, hjelpsomhet og vennskap, på nordsamisk *verddevuohta*. Denne jevnbyrdigheten er noe som har gått tapt blant annet som følge av fornorskningspolitikken. Dette er også et tap for majoritetsbefolkningen.

Sametinget mener at majoritetsbefolkningens tap blant annet må repareres gjennom kunnskap og bevissthet. Dette gjelder ikke bare kunnskap om historien, men også bevissthet om de strukturelle virkningene av fornorskningspolitikken. Både den norske og den samiske befolkningen må settes i stand til å forstå bakgrunnen for disse strukturene, for å kunne identifisere de samme strukturene i dagens samfunn.

Statsgrensenes rolle

Det samiske folket er ett folk i fire land, og har opplevd assimilasjon og undertrykkelse i alle land. Sametinget anerkjenner at norsk fornorskningsspolitikk og urett har rammet samer i Sverige, Finland og Russland, blant annet ved at mange har opplevd varig tap av rettigheter, tilgang til land og ressurser i Norge og ved at familier har blitt splittet og verdde-relasjoner ødelagt.

Reparasjon etter fornorskningen må også innebære reparasjon av de konsekvensene som grensedragningene har hatt. Sametinget slutter seg til kommisjonens anbefaling om å se til de svenske og finske prosessene, og henstiller til Stortinget å sørge for en felles nordisk oppfølgingsprosess i tett samarbeid med Sametingene i alle tre land. Sametinget viser også til plenumssak 10/22 om Grensenedbygging i Sápmi.

Formidling av vår felles historie med fornorskning og urett

Tiltak 4.1 Kommissjonen foreslår et nasjonalt kompetansesenter om fornorskningsspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.

Sametinget er positive til dette forslaget, og tiltrer kommisjonens vurdering av at et løft av majoritetens kunnskap om fornorskningen og dens konsekvenser er en forutsetning for fremtidig forsoning. Sametinget vil fremheve at formidling om samer, samiske språk, kultur og samfunnsliv må være en del av dette, og at formidlingen må gjenspeile at samer er ett folk i fire land og at vi har opplevd assimilasjon og undertrykkelse i alle land.

Sametinget understreker at denne kunnskapen må være tilgjengelig for befolkningen i hele landet, og mener derfor at digital formidling må være i kjernen av kompetansesenterets virksomhet.

Sametinget understreker videre viktigheten av at de som er berørt av fornorskningen gis mulighet til å bli kjent med sin egen historie, på eget språk. Det er også et stort behov over hele Sápmi for monumenter for å minnes fornorskningen og bearbeide følelser som sorg og tap. Sametinget vil i den sammenheng fremheve kompetansen og erfaringene som samiske institusjoner allerede har fra forskning, dokumentasjon og formidling om fornorskning og om samiske tema.

Sametinget mener at opprettelsen av et nasjonalt kompetansesenter om fornorskningsspolitikk og urett må akkompagneres av en reell styrking av de eksisterende institusjonene i Sápmi og tiltak for institusjonsbygging i de områdene der det ikke finnes noen eksisterende samiske institusjoner.

Det må også opprettes en ny tilskuddsordning med mål om å gjøre det mulig for ungdom fra hele landet å reise på skoletur for å lære om fornorskningen.

Sametinget viser til kommisjonens forslag om at kompetansesenteret bør samarbeide med Arkivverket om formidling av de personlige historiene som kommisjonen har tatt imot, og mener at Samisk arkiv og Digitalarkivet

bør spille sentrale roller i dette arbeidet. Sametinget tiltrer kommisjonens forslag om at senteret skal forvalte kunstverkene som kommisjonen overleverte til Stortinget.

Sametinget henstiller Stortinget til å bevilge de nødvendige ressursene til dette, samt sørge for videre utredning av hvordan tiltaket kan realiseres på best mulig måte. Utredningen må hensynta behovet for formidling over hele landet. Dette må skje i nært samarbeid med Sametinget.

Plan og finanskomiteen - 001/24

PFK - vedtak:

Innledning:

Plan og finanskomiteen har behandlet sak: 001/24 Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport – Sametingets overordnede vurderinger

Forslag

Forslag 1

Forslag fremmet av Norske Samers Riksforbund (NSR) og Senterpartiet (SP) ved Beaska Niillas. Komiteens medlemmer fra Norske Samers Riksforbund (NSR) Tor Gunnar Nystad, , Jon Isak Lyngman Gælok ,Kristin Ørsnes Sara, Eirik Larsen, Per Johnny Sara, Senterpartiet (SP) Elisabeth Erke, stiller seg bak.

Ny siste setning under “Støtte til kvener/norskfinner og skogfinner”:

“Sametinget vil også uttrykke solidaritet med taterne/romanifolket som hadde en egen offentlig utredning i “NOU 2015: 7 Assimilering og motstand – Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag”. Denne utredningen viste at også taterne/romanifolket på 1900-tallet ble utsatt for en hardhendt assimileringpolitikk fra norske myndigheter. Taterne/romanifolket har uttrykt sterk misnøye med myndighetenes oppfølging av denne. Sametinget oppfordrer Norge til å også følge opp denne utredningen på skikkelig vis.”

Ny siste setning under “Statsgrensenes rolle”:

“Et ytterligere reparerende tiltak for styrking av samhandling over statenes grenser, kan være å opprette en fast administrasjon for Samisk Parlamentarisk råd.”

Setning under tiltak 4.1

“Det er også et stort behov over hele Sápmi for monumenter for å minnes fornorskningen og bearbeide følelser som sorg og tap.”

Endres til:

“Det er også et behov over hele Sápmi for steder for å minnes og reflektere over fornorskningen, og bearbeide følelser som sorg og tap.”

Setning “Samisk rett til selvbestemmelse” på side 16 endres til:

“samenes rett til selvbestemmelse”

Forslag 2

Forslag fremmet av Arbeiderpartiet ved Ronny Wilhelmsen. Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet Per Mathis Oskal og Arild Pettersen Inga, stiller seg bak.

Helhetlig forslag, erstatter sametingsrådets innstilling:

Sametinget takker Sannhets- og forsoningskommisjonen for et grundig og viktig arbeid. Sametinget støtter kommisjonens vurderinger og forslag til tiltak som de fremkommer i rapporten. Sametinget minner samtidig om

at rapporten ikke representerer et fullstendig bilde av historien, og heller ikke inneholder en uttømmende liste over tiltak som kan eller vil bli nødvendig for reparasjoner og forsoning.

Sametinget stiller seg solidarisk med kveners/norskfinners og skogfinners egne vurderinger og deres rett til å definere egne behov og egen fremtid.

Sametinget mener at Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport markerer starten på prosessene for forsoning etter fornorskningen. Rapporten er viktig for å belyse de strukturelle og store samfunnsmessige omkostningene, samt de personlige historiene og lidelsene som resultat av historiske urettferdigheter samtidig som den peker ut en retning for fremtiden.

Sametinget anerkjenner at mye er tapt, og ikke vil kunne repareres. Sametinget krever dog at samfunnet etterstreber seg reparasjoner der det fortsatt er mulig. Det samiske samfunnet som eksempelvis Sametinget, kommuner, fylkeskommuner og organisasjoner må settes økonomisk i stand til å løse utfordringene og utføre tiltakene som er nødvendige for å oppnå forsoning og likeverd.

Sametinget minner om at våre naturgitte ressurser har vært bærebjelker for dannelsen av de samiske samfunn, vår kultur og våre språk. Arbeidet videre må derfor hensynta og sikre det materielle grunnlaget for samiske samfunn.

Sametinget mener at politisk vilje og gode prosesser er nødvendig for å kunne følge opp både de foreslåtte tiltakene fra kommisjonen samt andre tiltak som materialiserer seg på sikt. For Sametinget er det viktig å sikre at det samiske folk som urfolk har de samme muligheter for å sikre og utvikle språk, kultur og samfunnsliv på lik linje med resten av samfunnet. Sametinget må sammen med Stortinget, offentlige institusjoner, kommunene og andre instanser samarbeide om prosesser med mål om forsoning til det beste for samfunnet.

Sametinget minner avslutningsvis om Sannhets- og forsoningskommisjonens avsluttende ord i rapporten; «Kommisjonen har foreslått tiltak for videre forsoning, men verken kommisjonen, Stortinget eller regjeringen kan vedta en tilstand av forsoning. Det er en samfunnsprosess som vil ta tid, og som må involvere et bredt spekter av samfunnsområder og aktører. Viljen til forsoning må vises i handling. Her har de som sitter i maktposisjoner, et særlig ansvar, og det venter store utfordringer.»

Forslag 3

Forslag fremmet av Nordkalottfolket ved Vibeke Larsen. Komiteens medlemmer fra Norkalottfolket Toril Bakken Kåven og Øyvind Lindbäck, stiller seg bak

Erstatter rådets forslag

Rapporten "Sannhet- og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner" gir en grundig gjennomgang av fornorskningshistorien. Selv om rapporten ikke gir et fullstendig og dekkende bilde av all uretten som er blitt begått, utgjør den likevel betydelig dokumentasjon av fornorskningen og dens konsekvenser. Myndighetene benyttet et bredt spekter av virkemidler for å assimilere oss som norske. Kommisjonen har tydelig tegnet et bilde av at vår felles historie i Norge, både fortid og nåtid, er preget av alvorlig urett. Sametinget takker kommisjonen for deres grundige og viktige arbeid. Rapporten gir et solid grunnlag for alle i den videre forsoningsprosessen.

Samtidig er Sametinget oppmerksom på at deler av nyere historie kunne vært viet større fokus. Det er få unge og unge voksne som er intervjuet. Dermed vet man lite om konsekvenser for yngre samer, etter den fornorskningen som er skjedd. Det kan også være mange unge som har forsonet seg med historiske fakta, og som ønsker å bringe sin samiske kultur inn i et moderne samfunn. Dette er tema som bør innarbeides i arbeidet med sannhet og forsoning.

Sametinget registrerer også at den reindriftssamiske næringen har fått adskillig større fokus enn noen annen næring- og kulturutøvelse. Dette skyldes antakelig at denne er beskyttet av lovverk, og har fått utviklet seg over

de senere generasjoner. Det er dermed en levende og sterkt dokumentert del av samisk kultur, hvor det er enkelt å få både informanter og finne offentlig informasjon. Kommisjonens mandat sier at «Kommisjonen skal ta utgangspunkt i den eksisterende forskningen på området og la denne danne hovedgrunnlaget for sin fremstilling». Dermed vil andre samers kultur og næring blitt neglisjert, og det har dermed antakelig blitt mer utfordrende å samle dokumentasjon fra denne. Det er et paradoks at de som har opplevd sterkest fornorskning, eksempelvis sjøsamiske næringene og alminnelige fastboendes næringer og naturbruk er viet såpass lite fokus, spesielt i tiltaksdelen. Det pålegger derfor både Sametinget og Stortinget å fremme og gi tilbake disse folkene deres rett til egen kultur.

Støtte til kvener/norskfinner og skogfinner.

Rapporten skildrer fornorskningsspolitikk og urett utøvd mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Siden 1970-tallet har det vært iverksatt tiltak som har hatt som mål å styrke samisk språk og kultur. Dette i motsetning til kvener/norskfinner og skogfinner. Mens samer har fått offentlig unnskyldning fra både Kong Olav og statsminister Bondevik har disse to gruppene ennå til gode å få en slik offentlig beklagelse. Tiltakene for å ivareta kveners/norskfinners og skogfinners språk og kultur er også svært beskjedne i forhold til tiltak som allerede er igangsatt for å styrke samisk språk og kultur.

Som samenes folkevalgte organ, vil Sametinget uttrykke sterk og tydelig støtte til kvenenes/norskfinnenes og skogfinnenes rett til tiltak som retter opp i urett de har opplevd. Vi vil også støtte deres egne forsoningsprosesser, definert ut ifra deres behov og ønsker. Sametinget vil også fremheve viktigheten av at Stortinget sikrer ressurser til forsoningsprosesser for alle gruppene, og da spesielt kvener/norskfinner og skogfinner. Sametinget vil også være lydhøre for hvordan vi best mulig kan utøve vår solidaritet med disse gruppene.

Personlige historier

Sametinget anerkjenner at det finnes like mange historier og erfaringer om fornorskningsspolitikken, fornorskningssprosessene og dens konsekvenser som det finnes individer direkte og indirekte berørt av denne politikken. Vi er klar over at mer enn 700 personlige historier samt annen dokumentasjon om dette temaet nå er hentet inn, analysert og gjort kjent. Samtidig erkjenner vi at dette kun utgjør et utvalg av de mange historiene og erfaringene som vårt folk har måttet gjennomgå. Det finnes også historier og dokumentasjon som er gått tapt med tiden, og som vi aldri vil kunne få tilgang til. Vi forstår at det kan være områder i Sápmi som ikke er omtalt eller inkludert i rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen, men Sametinget definerer kommisjonens rapport som et svært godt utgangspunkt for forsoningsarbeidet og det videre arbeidet.

Vi anerkjenner også at mange ikke ønsker å dele sine erfaringer og historier av ulike årsaker, og dette respekterer vi. Sametinget takker alle som har bidratt og som i fremtiden kan tenkes å bidra med sin historie, erfaring og kunnskap om temaet fornorskning.

Majoritetsbefolkningens tap

Sametinget mener at et mangfoldig samfunn også er et rikt samfunn. Fornorskningen har imidlertid hatt negative konsekvenser for majoritetsbefolkningen, som er blitt fratrukket et forhold til og kjennskap til samisk kultur og språk. I tillegg har majoritetsbefolkningen også mistet forståelsen av det flerkulturelle. Gjennom fornorskningsspolitikken og fornorskningssprosessene har majoritetsbefolkningen blitt fratrukket de naturlige måtene for å oppdage nye perspektiver, toleranse, forståelse og bygge jevnbyrdighet og likeverd.

Sametinget mener at gjennomoppsettelse av majoritetsbefolkningens forståelse av å leve i et flerkulturelt samfunn er nødvendig for å skape et best mulig utgangspunkt for gode samiske liv. Gjenoppsettelse av majoritetsbefolkningens forståelse av det flerkulturelle må ikke bare innbefatte kunnskap om historien, men også bevissthet om de strukturelle virkningene av fornorskningsspolitikken. Både den norske og den samiske befolkningen må settes i stand til å forstå bakgrunnen for disse strukturene, for å kunne identifisere de samme strukturene i dagens samfunn.

Sametingets tilnærming til forsoning

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport har et naturlig tilbakevendt blikk. Rapporten dokumenterer historien og synliggjør skadepåføring.

Historien kan man derimot ikke reparere og kan ikke være premisset for forsoning. Historie er kompleks og inneholder mange perspektiver. Grupper og individer kan ha forskjellige oppfatninger av fortiden. Det som kan virke som en rettferdig og nøyaktig representasjon for noen, kan virke urettferdig og skjev for en annen.

Forsoning må handle om å se fremover og bygge en bedre fremtid, snarere enn å sette søkelys på fortidens urettferdigheter. Mens det er viktig å anerkjenne og lære av fortiden, men et ensidig fokus på å "reparere" historien vil hindre fremgang og forsoning.

Det er viktig å merke seg at dette ikke betyr at historiske urettferdigheter skal ignoreres. Sametinget anerkjenner og tar hensyn til dette i forsoningsprosessen, men reparasjon av historien som premiss for forsoning vil ikke gi oss et forsont samfunn for alle samer.

Sametinget bemerker også at det samiske samfunnet har, siden 70-tallet, vært gjenstand for tiltak med forsonende effekt, fra myndighetene. Dette har ført til at samene har vært gitt og tatt muligheter blant annet til å bygge opp et sivilt samisk samfunn som målbærer viktige og kraftige stemmer for ulike samiske interesser. Dette i tillegg til et eget samisk demokrati, som representerer en demokratisk stemme inn i alle politiske prosesser i Norge. Sametinget erkjenner også at prosessen med å gjenopprette rettferdighet og likeverd for samer, er kommet mye lengre for samer enn for de andre nasjonale minoriteter i Norge.

Forsoning er ikke en ensidig prosess som kun involverer én part, men en prosess med flere parter. Forsoning involverer både representanter for de som utformet og sto for fornorskingspolitikken, og de som ble utsatt for den.

Sametinget forstår forsoning både som en prosess og som en tilstand. Forsoning som prosess tar form av en serie målrettede forsonende handlinger og tiltak, og er preget av gjensidig vilje til forsoning.

Forsoning kan dermed ikke vedtas, men må være en prosess som baserer seg på gjensidig vilje, respekt og tillit til hverandre. Forsoning må inneholde gjenoprettelse av forholdet mellom myndighetene og minoritetene med felles forpliktelse. Sametinget håper at resultatet av denne prosessen vil være forsoning som tilstand, som viser seg gjennom positive og imøtekommende holdninger og gjensidig vilje, respekt og tillit.

Kjennetegnet med et forsonet samfunn at hele befolkningen har høy grad av tillit til andre mennesker og til samfunnsinstitusjonene, ikke minst til de politiske institusjonene. Sametinget erkjenner også at høy grad av tillit internt blant samene er av betydning for forsoningsprosessens suksess. Selv om det har vært hendelser som har svekket tilliten noe, er det ingenting som tyder på et massivt tillitsbrudd mellom samene og myndighetene. Sametinget har ingen intensjon om å bruke tillit eller dagsaktuelle enkeltsaker som et verktøy for å undergrave forsoningsprosessen, og vi legger til grunn at myndighetene har intensjon om å opprettholde et høyt tillitsnivå mellom myndighetene og samene.

Sametingets visjon med forsoningsprosessen er at fremtidige generasjoner skal ha rom til å være samer på egne premisser, både i storsamfunnet og i det samiske samfunnet. Et forsonet samfunn kjennetegnes av at enkeltmennesker kan leve godt med sin fortid og ser for seg en lys samisk fremtid, hvor man kan ivareta egen kultur, som også inkluderer naturbruk – naturbrukskultur.

Sametinget erkjenner at forsoning krever Sametingets vilje og tillit. Samtidig som Sametinget anerkjenner fornorskningsskadene og den urett som er gjort samene som individ og folk, er det også Sametingets oppgave å finne løsninger som gir oss et forsont samfunn. I dette ligger å møte myndighetene og andre med vilje til forsoning, respekt og tillit til motparten samt åpen dialog.

Likeverdighet

I dette ligger en erkjennelse av at både statlige tiltak og egen politikk har ført til manglende likeverdighet og usynliggjøring internt i det samiske samfunnet. Det må også legges opp til forsoning også internt blant samer. Sametinget ser nødvendigheten av å ha en forsonende prosess internt i det samiske samfunnet. Tiltakene skal ha som formål å løfte opp samer som har fremstått som usynlig slik at deres samiske verdi er likeverdig med de mer synlige samene. Mange av disse tiltakene vil kunne innlemmes i forsoningsprosessen som er startet.

Gjennom fornorskingsperioden har ulike samiske grupperinger blitt gitt ulike rettigheter til bruk av egen kultur. Dette ser man blant annet gjennom ulik tilgang til naturen. Sametinget erkjenner at man selv har et ansvar for å påpeke disse ulikhetene, og jobbe for at alle samer skal ha likeverdig tilgang til egen kultur og natur.

Stortingets ansvar

For at det skal kunne oppnås forsoning mellom samene og resten av samfunnet, må myndighetene erkjenne sitt ansvar. Både myndighetene og majoritetsbefolkningen må ta inn over seg at politikken har hatt og fortsetter å ha negative konsekvenser.

Sametinget slutter seg til kommisjonens forventning om at Stortinget må sikre systematisk oppfølging av tiltakene som iverksettes og oppdatering på arbeidet med forsoning. Ulike samfunnsaktører må bidra til en helhetlig innsats, men nasjonale myndigheter har et overordnet ansvar. Sametinget forutsetter at oppfølgingen av rapporten ikke kan gjøres gjennom en enkelt behandling eller et enkelt vedtak.

Sametinget viser til at Sannhets- og forsoningskommisjonen var en parlamentarisk granskningskommisjon, nedsatt av Stortinget som en del av deres kontrollerende virksomhet. Derfor anbefaler Sametinget at Stortinget oppretter et eksternt organ som et virkemiddel for å kontrollere Regjeringens og forvaltningens oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Dette bør være et frittstående organ opprettet direkte under Stortinget, lik Stortingets andre kontrollorganer. Sametinget forutsetter deltakelse i oppnevning av organet og utforming av dets mandat. I tillegg bør Stortinget be Regjeringen om årlige rapporter om oppfølgingen av rapporten. Formålet vil være å gi Stortinget grunnlag for å vurdere gjennomføringen av tiltakene, og mulighet for å iverksette nye tiltak.

Sametinget viser til kommisjonens beskrivelse av hvordan flere deler av offentlig virksomhet og forvaltning har bidratt til fornorskning og urett, herunder skolevesenet, høyere utdanningsinstitusjoner, forvaltningsorganer, helse- og velferdstjenester, Barnevernet og kriminalomsorgen. Stortinget må legge føringer for bred deltakelse i oppfølgingen av rapporten og stille klare forventninger om at både offentlige institusjoner og sivilsamfunnet følger opp rapporten ved å anerkjenne uretten som er begått og iverksette tiltak der dette er mulig.

Kommisjonsrapporten må følges opp gjennom å rette opp tidligere urett, avslutte pågående urett og forhindre fremtidig urett. Sametinget henstiller derfor Stortinget til å vedta tiltak med mål om å oppnå rettferdighet, samt å endre strukturer, lover og forestillinger som fornorskningen har skapt.

Fornorskningen har pågått på alle nivåer i systemet. Dette har også skjedd gjennom lovverk. Lovverk har enten neglisjert samisk kultur og tilstedeværelse, eller direkte fratatt samer rettigheter til egen kultur, direkte skrevet inn i loven uten å nevne samer som gruppe. Andre steder har man gitt ulike rettigheter til ulike samiske grupperinger, som gjør at folk blir satt i konflikt med hverandre. Eksempler på dette ser vi både i Motorferdselloven, Naturmangfoldsloven, Plan- og bygningsloven og Reindrifftsloven. Viktige tiltak for å rette opp i urettferdighet vil være å gi samer tilbake sin rett til egen kulturutøvelse. Dette er Stortingets ansvar.

Sametinget understreker også at det er behov for tiltak også på områder utenfor det som er definert under kommisjonens pilarer. De fem pilarene må derfor forstås som et minimumsnivå for hva som må gjøres, og ikke sette begrensninger for fremtidige tiltak.

Formidling av vår felles historie med fornorskning og urett

Tiltak 4.1 Kommisjonen foreslår et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.

Sametinget er positive til dette forslaget, og tiltrer kommisjonens vurdering av at et løft av majoritetens kunnskap om fornorskningen og dens konsekvenser er en forutsetning for et forsont samfunn.

Sametinget mener at opprettelsen av et nasjonalt kompetansesenter om fornorskningsspolitikk og urett må akkompagneres av en reell styrking av de eksisterende institusjonene blant minoritetene som har opplevd urett ved fornorskningsspolitikken.

Sametinget viser til kommisjonens forslag om at kompetansesenteret bør samarbeide med Arkivverket om formidling av de personlige historiene som kommisjonen har tatt imot, og mener at også Samisk arkiv og Digitalarkivet bør ha sentrale roller i dette arbeidet.

Sametinget tiltrer kommisjonens forslag om at senteret skal forvalte kunstverkene som kommisjonen overleverte til Stortinget. Sametinget henstiller Stortinget til å bevilge de nødvendige ressursene til dette, samt sørge for videre utredning av hvordan tiltaket kan realiseres på best mulig måte. Utredningen må hensynta behovet for formidling over hele landet og ha et spesielt fokus på kvener/norskfinners og skogfinners situasjon

Komiteens tilrådning

Komiteen hadde ingen flere forslag og råder Sametinget til å vedta følgende: Sametinget støtter for øvrig Sametingsrådets forslag til innstilling.

Sametingets plenum - 005/24

Merknad 1 - NSR, representant Beaska Niillas, Gb, JSL

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport er et omfattende dokument for både det samiske samfunnet og majoritetsbefolkningen å ta innover seg. Fornorskningen angår oss alle, og vi må snakke om veien videre mot forsoning.

Sametinget har lagt til rette for at man kan få tilskudd til lokale møteplasser der rapporten er tema, men det er behov for en større arena der store og små samtaler om rapporten og veien videre kan være tema.

Sametinget kan legge til rette for en arena for gode samtaler og dialog internt i det samiske samfunnet, mellom det samiske samfunnet og majoritetsbefolkningen, og mellom institusjoner og ulike myndighetsnivå.

En slik arena må ha faglig innhold, men også legge til rette for at nye nettverk kan bygges rundt oppfølgingen av rapporten.

Forslag 4 - Representant Arthur Tørfoss, FrP

Rapporten Sannhet- og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner gir en grundig gjennomgang av fornorskningshistorien.

Rapporten gir et solid grunnlag for at norske myndigheter og andre kan ta et oppgjør med fornorskningspolitikken.

Rapporten tas for øvrig til orientering.

Forslag 5 - Representant Per Mathis Oskal, Bargiiddbellodat

Rapporten Sannhet- og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner gir en grundig gjennomgang av fornorskningshistorien. Rapporten gir ikke et fullstendig, dekkende bilde av all uretten som er gjort. Den rommer ikke alle personlige erfaringer med fornorskning og konsekvensene av fornorskning, ikke alle geografiske områder er beskrevet like grundig og noen skildringer er mangelfulle. Sametinget tar høyde for at det i fremtiden vil komme ny kunnskap. Likevel utgjør rapporten betydelig dokumentasjon av fornorskningen og dens konsekvenser. Kommisjonen har tegnet et krystallklart bilde av at vår felles historie i Norge, og også vår samtid, er preget av alvorlig urett. Sametinget ønsker å takke kommisjonen for et grundig og viktig arbeid.

Sametinget støtter kommisjonens vurderinger og forslag til tiltak. Sametinget påpeker at rapporten ikke representerer et fullstendig bilde av historien, og heller ikke inneholder en uttømmende liste over tiltak som kan eller vil bli nødvendig for reparasjoner og forsoning.

Saken påbegynt 06.03.24.kl. 10.45.

Votering

Av 39 representanter var 37 til stede. Voteringen ble gjennomført i følgende rekkefølge:

- Forslag 4 ble forkastet med 36 mot 1 stemmer
- Forslag 5 ble forkastet med 29 mot 8 stemmer
- Forslag 3 ble forkastet med 28 mot 9 stemmer
- Forslag 1 ble vedtatt med 19 mot 18 stemmer
- Plan og finanskomiteens tilrådning ble vedtatt med 19 mot 18 stemmer

Protokolltilførsler

Det ble ikke fremmet noen protokolltilførsler i saken.

Taleliste og replikkordskifte

	Innlegg	Replikk
1	Beaska Niillas, saksordfører	
2	Vibeke Larsen	Beaska Niillas
		Tor Gunnar Nystad
		Ann-Elise Finbog
3	Elisabeth Erke	
4	Arthur Johan Tørfoss	John Kappfjell
		Beaska Niillas
	Arthur Johan Tørfoss	
5	Runar Myrnes Balto	
6	Maren Benedicte Nystad Storslett	
7	Vidar Andersen	

8	Per Mathis Oskal	
9	Sara Katrine Aleksandersen	
10	Ann-Elise Finbog	
11	Per Johnny Sara	
12	John Mathis Utsi	
13	Ronny Wilhelmsen	Beaska Niillas
		Maren Benedicte Nystad Storslett
		Silje Karine Muotka
	Ronny Wilhelmsen	
14	Silje Karine Muotka	
15	Tor Gunnar Nystad	
16	Beaska Niillas, saksordfører	
	Vibeke Larsen, til forretningsorden	
	Toril Bakken Kåven, til forretningsorden	
	Vidar Andersen, til forretningsorden	

SP - vedtak:

Rapporten Sannhet- og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner gir en grundig gjennomgang av fornorskningshistorien. Rapporten gir ikke et fullstendig, dekkende bilde av all uretten som er gjort. Den rommer ikke alle personlige erfaringer med fornorskning og konsekvensene av fornorskning, ikke alle geografiske områder er beskrevet like grundig og noen skildringer er mangelfulle. Sametinget tar høyde for at det i fremtiden vil komme ny kunnskap. Likevel utgjør rapporten betydelig dokumentasjon av fornorskningen og dens konsekvenser. Det er dokumentert at myndighetene tok i bruk et bredt sett av virkemidler og arenaer, inkludert kolonisering, for å gjøre oss norske. Kommisjonen har tegnet et krystallklart bilde av at vår felles historie i Norge, og også vår samtid, er preget av alvorlig urett. Sametinget ønsker å takke kommisjonen for et grundig og viktig arbeid.

Rapporten gir et solid grunnlag for at norske myndigheter og andre kan ta et oppgjør med fornorskningsspolitikken og uretten de har utøvd. Sametinget forventer at dette gjøres.

Støtte til kvener/norskfinner og skogfinner

Rapporten skildrer fornorskningsspolitikk og urett utøvd mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Som samenes folkevalgte organ, vil Sametinget uttrykke sterk og tydelig støtte til kvenenes/norskfinnernes og skogfinnernes rett til reparasjon for det de har tapt og til deres egne forsoningsprosesser definert ut ifra egne behov og ønsker. Sametinget fremhever alle gruppenes ressursbehov knyttet til forsoningsprosesser, og henstiller til Stortinget å sikre ressursene til dette. Når kvenene/norskfinnene og skogfinnene har gjennomført sine prosesser med vurderinger av rapportens innhold og foreslåtte tiltak, vil Sametinget være lydhøre for hvordan vi best mulig kan utøve videre solidaritet.

Sametinget vil også uttrykke solidaritet med taterne/romanifolket som hadde en egen offentlig utredning i "NOU 2015: 7 Assimilering og motstand – Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag". Denne utredningen viste at også taterne/romanifolket på 1900-tallet ble utsatt for en hardhendt assimileringsspolitikk fra norske myndigheter. Taterne/romanifolket har uttrykt sterk misnøye med myndighetenes oppfølging av denne. Sametinget oppfordrer Norge til å også følge opp denne utredningen på skikkelig vis.

Personlige bidrag

Sametinget anerkjenner at det finnes like mange historier og erfaringer om fornorskningsspolitikken og dens konsekvenser, som det finnes individer direkte og indirekte berørt av denne politikken. Sametinget anerkjenner at mer enn 700 personlige historier samt annet dokumentasjon om temaet nå er hentet inn, analysert og gjort kjent, men anerkjenner også at det i sum kun er et utvalg av de mange historiene og erfaringene som vårt folk har måttet gjennomgå. Sametinget anerkjenner at det er historier og dokumentasjon som er gått tapt med tiden og

som vi aldri vil kunne få tilgang til, og erkjenner at det vil være områder i Sápmi som ikke er omtalt eller inkludert i rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Sametinget anerkjenner derfor kommisjonens arbeid som et utgangspunkt for videre arbeid. Sametinget anerkjenner også at mange ikke ønsker å dele av sine erfaringer og historier av ulike årsaker og det må vi respektere. Sametinget takker alle som har bidratt og som i fremtiden kan tenkes å bidra med sin historie, erfaring og kunnskap om temaet fornorskning, og at deres bidrag kan føre til fremtidig forskning på feltet som kan bringe ny kunnskap om vår historie.

Forvaltning av kommisjonens materiale

Sannhets- og forsoningskommisjonens innsamlede materiale har stor verdi for fremtidig forskning. Materialet inneholder personsensitive opplysninger som må gis et betryggende vern. Sametinget ønsker konsultasjon med Arkivverket om reglene for forvaltningen av materialet og særlig om rammene for forskningsinnsyn.

Sametinget er positive til at kommisjonen, i kommisjonens retningslinjer for innsyn, viser til Sametingets etiske retningslinjer for helseforskning vedtatt av plenum i 2019 (sak 23/19) som ivaretar samers kollektive rett til selvbestemmelse. Sametinget forventer at forvaltningen av Sannhets- og forsoningskommisjonens arkivmateriale skal ligge godt innenfor folkeretten, slik at det sikres at materialet som berører tradisjonell kunnskap og det samiske samfunn blir tolket riktig, forstått, brukt og delt på en respektfull måte, samtidig som individers rett til sine egne personlige historier blir respektert.

Sametinget ber om at det ikke gis innsyn i arkivet etter Sannhets- og forsoningskommisjonen før Stortinget har behandlet saken, og konsultasjoner om reglene for innsyn i arkivmateriale er gjennomført med Sametinget.

Behov for videre dokumentasjon og granskning

Sametinget anerkjenner at ikke alle opplever at deres historie er gjengitt godt nok i rapporten, og at ikke alle aspekter av fornorskningen og dens konsekvenser er godt nok avdekket. Videre viser Sametinget til at kommisjonen selv har avdekket flere forskningsbehov. Sametinget peker på konkrete forskning- og kunnskapsbehov i flere av de andre plenumssakene om rapporten. Sametinget henstiller til Stortinget å bevilge rikelig med midler til videre dokumentasjon og forskning på fornorskning og urett.

Kommisjonen har kartlagt at fornorskningspolitikken, gjennom blant annet jordbrukskolonisering og svekke av sjøsamiske fiskerettigheter, har medført varig tap av land og ressurser. Andre verdenskrig og tvangsevakueringa av Finnmark rammet også den samiske befolkningen sterkt. Sametinget ber derfor om at det nedsettes et utvalg som skal kartlegge hva slags økonomiske konsekvenser fornorskningspolitikken og urett har hatt for den samiske befolkningen.

Sametingets tilnærming til forsoning

For Sametinget er forsoning en overordnet visjon. Forsoning kan skje på mange nivå, hos enkeltindivider, mellom individer, grupper, institusjoner, og på et overordnet samfunnsnivå. Sametingets rolle er å bidra til forsoning på alle disse nivå.

Slik som fornorskningen var altomfattende, så må også forsoning være altomfattende og ta hensyn til asymmetriske maktforhold og maktstrukturer. På et samfunnsnivå må forsoning omhandle kompenserende og systemendrende rettferdighet, og Sametinget mener at kommisjonsrapporten må følges opp gjennom å reparere tidligere urett, avslutte pågående urett og forhindre fremtidig urett. Sametinget henstiller derfor Stortinget til å vedta reparerende tiltak med mål om å oppnå rettferdighet, samt å endre strukturer, lover og forestillinger som fornorskningen har skapt.

Som del av reparasjonsprosessen henstiller Sametinget nasjonale myndigheter, offentlige institusjoner og alle som er skyld i urett om å anerkjenne denne uretten. Sametinget oppfordrer flere til å be om unnskyldning til de som er utsatt for uretten. Sametinget mener at unnskyldning, vilje til oppgjør og endring er et konstruktivt gode som kan åpne veier for forsoning, men at man ikke nødvendigvis kan forvente en uforbeholden tilgivelse i retur.

Sametinget observerer at mangel på tillit er et gjennomgående tema i rapporten, og understreker at reparasjon av tillit må skje gjennom en rettighetsbasert tilnærming. Staten må respektere, beskytte og innfri samenes rettigheter. FNs erklæring om urfolks rettigheter må danne rammeverket for forsoning på alle nivåer og på tvers

av alle sektorer.

Kommisjonen fremhever at i lys av fornorskning, kunnskapsløshet, hat, hets og diskriminering så er det ikke noen selvfølge at noen skulle kalle seg samer i dag. At dette er mulig, vitner om sterk motstandsdyktighet, på nordsamisk *birget*. Sametinget slutter seg til kommisjonens anbefaling om å ha denne styrken bevisst i oppfølgingen av rapporten.

Sametinget understreker at det er behov for reparerende tiltak også på områder utenfor det som er definert under pilarene. De fem pilarene må derfor forstås som et minimumsnivå for hva som må gjøres, og ikke sette begrensninger for det reparerende arbeidet.

Sametinget forutsetter at hvorvidt individuell og kollektiv forsoning er oppnåelig, og hva som skal til for å oppnå det, vil være et spørsmål som vil drøftes i lang tid fremover.

Reparasjon for enkeltpersoner

Sametinget mener kommisjonen dokumenter at fornorskning og urett samlet sett har ført til fornorskningsskader for det samiske folket. For enkeltpersoner betyr dette menneskelige omkostninger og tapt tilknytning til samisk kultur, språk og næring. Sametinget mener at alle samer som en del av det reparerende arbeidet må få mulighet til å tilnærme seg det samiske på egne premisser. Det betyr blant annet at det må finnes tilbud som gjør at man kan lære seg en del av som er tapt. Å få være en del av et samisk fellesskap uavhengig av hvilket utgangspunkt man har fått som følge av fornorskningen, er et sentralt mål. Sametinget slår fast at hver same må ha mulighet til å forvalte sin egen samiskhet. Hver same som oppfyller kriteriene, er også velkommen i Sametingets valgmannstall.

Sametinget tar høyde for at det kan være behov for erstatninger til enkeltpersoner som følge av fornorskningen, og ber Stortinget sørge for at dette utredes videre.

Stortingets ansvar

Sametinget slutter seg til kommisjonens forventning om at Stortinget må sikre systematisk oppfølging av tiltakene som iverksettes og oppdatering på arbeidet med forsoning. Ulike samfunnsaktører må bidra til en helhetlig innsats, men nasjonale myndigheter har et overordnet ansvar. Sametinget forutsetter at oppfølgingen av rapporten ikke kan gjøres gjennom en enkelt behandling eller et enkelt vedtak.

Sametinget viser til at Sannhets- og forsoningskommisjonen var en parlamentarisk granskningskommisjon, nedsatt av Stortinget som en del av deres kontrollerende virksomhet. Derfor anbefaler Sametinget at Stortinget oppretter et eksternt organ som et virkemiddel for å kontrollere Regjeringens og forvaltningens oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Dette bør være et frittstående organ opprettet direkte under Stortinget, lik Stortingets andre kontrollorganer. Sametinget forutsetter deltakelse i oppnevning av organet og utforming av dets mandat. I tillegg bør Stortinget be Regjeringen om årlige rapporter om oppfølgingen av rapporten. Formålet vil være å gi Stortinget grunnlag for å vurdere gjennomføringen av de reparerende tiltakene, og mulighet for å iverksette nye tiltak.

Sametinget ber videre Stortinget benytte seg av sine virkemidler som bevilgende og lovgivende myndighet. Staten må følge opp sine juridiske forpliktelser om å legge til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv, jmfør Grunnloven, ILO-konvensjon 169 og FNs urfolkserklæring. Som del av reparasjonen etter fornorskningen, ber Sametinget derfor Stortinget, som bevilgende myndighet, om å sette Sametinget i stand til å utøve sin rolle.

Sametinget registrerer at svært mye av det som kommer frem i rapporten, både i form av temaer og forslag til tiltak, er spørsmål som Sametinget tidligere har behandlet. Sametingets brede virksomhet innenfor mange fagområder er å tolke som reparerende virksomhet, eksempelvis Sametingets innsats innenfor språk, kultur og næringer. Sametinget er videre hovedfinansør av de fleste tiltak i det samiske samfunnet som bidrar til å reparere skadeverket etter fornorskningen. Dette taler for at et oppgjør med fornorskning og urett, må innebære en styrking av Sametinget. Norske myndigheter må lytte til Sametinget, som samenes folkevalgte organ og uttrykk

for samenes rett til selvbestemmelse. Sametingets politiske og administrative kapasitet må styrkes for å kunne løse alle oppgavene der behovene til det samiske samfunnet er.

Sametinget forutsetter at plenumsvedtakene i Sametingets behandling av rapporten er førende i Stortingets kommende behandling, og er klar til å konsultere med Stortinget om dette. Sametinget er videre beredt til å spille en sentral rolle i gjennomføringen av tiltak, men forutsetter at det er staten, som ansvarlig part, som vil bære kostnadene. Se plenumssak *Sannhet og forsoning – Pilar 5: Implementering av regelverk* om Stortingets plikt til å konsultere samiske interesser.

Sametinget viser til kommisjonens beskrivelse av hvordan flere deler av offentlig virksomhet og forvaltning har bidratt til fornorskning og urett, herunder skolevesenet, høyere utdanningsinstitusjoner, forvaltningsorganer, helse- og velferdstjenester, Barnevernet og kriminalomsorgen. Stortinget må legge føringer for bred deltakelse i oppfølgingen av rapporten og stille klare forventninger om at både offentlige institusjoner og sivilsamfunnet følger opp rapporten ved å anerkjenne uretten som er begått og iverksette reparerende tiltak.

Sametinget ber Stortinget om å holde befolkningen informert om norske myndigheters fremdrift og innsats, for eksempel gjennom en egen nettside med oversikt over reparerende tiltak og gjennomføringen av disse. Her bør også fylkeskommuner, kommuner, sivilsamfunn og andre oppfordres til å dele deres oppfølging av rapporten, og la seg inspirere av hverandre.

Kommunalt og fylkeskommunalt ansvar

Sametinget anerkjenner at geografi spilte en rolle i utforming og gjennomføring av fornorskningspolitikken og i fornorskende prosesser. Dermed er det også geografiske forskjeller i fornorskningens konsekvenser, og i hvilke reparerende tiltak som trengs. Sametinget mener at det er behov for grundigere kartlegging av lokale behov, og vil derfor gjøre en gjennomgang av fornorskningsskader og reparasjonsbehov i samiske lokalsamfunn.

Sametinget understreker viktigheten av kommuner og fylkeskommuners innsats for reparasjon og fremtidig forsoning, og stiller seg bak kommisjonens oppfordring om at kommuner og fylkeskommuner må sette i gang lokale prosesser for å følge opp rapporten. Hver kommune i samiske områder bør gjøre en egen analyse av hvordan fornorskningen har påvirket befolkningen i sin kommune, og iverksette reparerende tiltak.

Sametinget henviser til de andre plenumsvedtakene om sannhet og forsoning, hvor kommunenes og fylkenes rolle utypes, samt en fremtidig gjennomgang av fornorskningsskader og reparasjonsbehov i samiske lokalsamfunn. Stortinget må sørge for at det bevilges tilstrekkelig med ressurser til kommuners og fylkeskommuners oppfølging av rapporten.

Alle må bidra

Sametinget viser til at mange i det samiske samfunnet bidrar til å styrke og revitalisere samisk språk, kultur og levesett, og til å bygge broer til storsamfunnet. Det påligger Stortinget et ansvar å styrke det samiske sivilsamfunnet med tilstrekkelige ressurser til å kunne fortsette sitt gode arbeid og være delaktig i reparasjonsarbeidet fremover.

Sametinget slutter seg til kommisjonens oppfordring om bred deltakelse i forsoningsprosessen, og inviterer et bredt spekter av samiske og ikke-samiske aktører innen frivillighet, kunst, kultur, religion og åndelighet, forskning og utdanning til å bidra. Ikke-samiske aktører bør være lydhøre for behovene og synspunktene til samiske medlemmer og samiske stemmer innen sitt felt, men samtidig kjenne sitt ansvar for å sette i gang og styrke tiltak for reparasjon. Det samiske samfunnet er lite og har knappe ressurser, og er avhengige av gode samarbeidspartnere.

Majoritetsbefolkningens tap

Sametinget mener at et mangfoldig samfunn også er et rikt samfunn. Dette betyr at fornorskningen også har hatt negative konsekvenser for majoritetsbefolkningen som er frarøvet et forhold til og kjennskap til samisk kultur og språk. Sametinget viser til at forholdet mellom samer og nordmenn i eldre tider var preget av gjensidig avhengighet, hjelpsomhet og vennskap, på nordsamisk *verddevuohta*. Denne jevnbyrdigheten er noe som har gått tapt blant annet som følge av fornorskningspolitikken. Dette er også et tap for majoritetsbefolkningen.

Sametinget mener at majoritetsbefolkningens tap blant annet må repareres gjennom kunnskap og bevissthet. Dette gjelder ikke bare kunnskap om historien, men også bevissthet om de strukturelle virkningene av fornorskningspolitikken. Både den norske og den samiske befolkningen må settes i stand til å forstå bakgrunnen for disse strukturene, for å kunne identifisere de samme strukturene i dagens samfunn.

Statsgrensenes rolle

Det samiske folket er ett folk i fire land, og har opplevd assimilasjon og undertrykkelse i alle land. Sametinget anerkjenner at norsk fornorskning og urett har rammet samer i Sverige, Finland og Russland, blant annet ved at mange har opplevd varig tap av rettigheter, tilgang til land og ressurser i Norge og ved at familier har blitt splittet og verdde-relasjoner ødelagt.

Reparasjon etter fornorskningen må også innebære reparasjon av de konsekvensene som grensedragningene har hatt. Sametinget slutter seg til kommisjonens anbefaling om å se til de svenske og finske prosessene, og henstiller til Stortinget å sørge for en felles nordisk oppfølgingsprosess i tett samarbeid med Sametingene i alle tre land. Sametinget viser også til plenumssak 10/22 om Grensedbygging i Sápmi.

Et ytterligere reparerende tiltak for styrking av samhandling over statenes grenser, kan være å opprette en fast administrasjon for Samisk Parlamentarisk råd.

Formidling av vår felles historie med fornorskning og urett

Tiltak 4.1 Kommissjonen foreslår et nasjonalt kompetansesenter om fornorskning og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.

Sametinget er positive til dette forslaget, og tiltrer kommisjonens vurdering av at et løft av majoritetens kunnskap om fornorskningen og dens konsekvenser er en forutsetning for fremtidig forsoning. Sametinget vil fremheve at formidling om samer, samiske språk, kultur og samfunnsliv må være en del av dette, og at formidlingen må gjenspeile at samer er ett folk i fire land og at vi har opplevd assimilasjon og undertrykkelse i alle land.

Sametinget understreker at denne kunnskapen må være tilgjengelig for befolkningen i hele landet, og mener derfor at digital formidling må være i kjernen av kompetansesenterets virksomhet.

Sametinget understreker videre viktigheten av at de som er berørt av fornorskningen gis mulighet til å bli kjent med sin egen historie, på eget språk. Det er også et behov over hele Sápmi for steder for å minnes og reflektere over fornorskningen, og bearbeide følelser som sorg og tap. Sametinget vil i den sammenheng fremheve kompetansen og erfaringene som samiske institusjoner allerede har fra forskning, dokumentasjon og formidling om fornorskning og om samiske tema.

Sametinget mener at opprettelsen av et nasjonalt kompetansesenter om fornorskning og urett må akkompagneres av en reell styrking av de eksisterende institusjonene i Sápmi og tiltak for institusjonsbygging i de områdene der det ikke finnes noen eksisterende samiske institusjoner.

Det må også opprettes en ny tilskuddsordning med mål om å gjøre det mulig for ungdom fra hele landet å reise på skoletur for å lære om fornorskningen.

Sametinget viser til kommisjonens forslag om at kompetansesenteret bør samarbeide med Arkivverket om formidling av de personlige historiene som kommisjonen har tatt imot, og mener at Samisk arkiv og Digitalarkivet bør spille sentrale roller i dette arbeidet. Sametinget tiltrer kommisjonens forslag om at senteret skal forvalte kunstverkene som kommisjonen overleverte til Stortinget.

Sametinget henstiller Stortinget til å bevilge de nødvendige ressursene til dette, samt sørge for videre utredning av hvordan tiltaket kan realiseres på best mulig måte. Utredningen må hensynta behovet for formidling over hele landet. Dette må skje i nært samarbeid med Sametinget.

Sametinget støtter for øvrig Sametingsrådets forslag til innstilling.

Saken ble avsluttet 06.03.24.kl. 15.10.